

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**BLAGOVNE REZERVE NAFTE IN NJENIH DERIVATOV
REPUBLIKE SLOVENIJE –
DELOVANJE SISTEMA V KRIZI**

Ljubljana, november 2003

PRIMOŽ RŽEN

IZJAVA

Študent Primož Ržen izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. Sama Zupančiča in dovolim objavo dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 20. novembra 2003

Podpis: _____

KAZALO	Stran
1. UVOD	1
2. NAFTA IN NJENA POMEMBNOST ZA NORMALNO DELOVANJE GOSPODARSTVA	3
2.1. ENERGIJA KOT OSNOVA GOSPODARSTVA	3
2.2. PROBLEMI PRI OSKRBI Z VIRI ENERGIJE	4
2.3. VRSTE KRIZ, KI LAHKO OHROMIJO NORMALNO DELOVANJE SISTEMA OSKRBE Z NAFNIMI DERIVATI	6
2.4. ZGODOVINA KRIZ PRI OSKRBI Z NAFNIMI DERIVATI	8
3. MEDNARODNA AGENCIJA ZA ENERGIJO (IEA) IN NJEN SISTEM DELOVANJA V KRIZI PRI OSKRBI Z NAFNIMI DERIVATI	10
3.1. PREDSTAVITEV AGENCIJE IEA IN NJENE OSNOVNE NALOGE	10
3.2. ORGANI IEA	11
3.3. SISTEM DELOVANJA V KRIZI	12
3.3.1. Sistem porazdelitve zalog med članicami (Emergency Sharing System)	
3.3.2. Ukrepi za omejevanje porabe in sproščanje domačih rezerv	
3.4. INFORMACIJSKI SISTEM IEA	15
3.5. MEDNARODNI ENERGETSKI FORUM	15
3.6. SODELOVANJE IEA Z INDUSTRIJO	16
3.7. SODELOVANJE IEA Z NEČLANICAMI (TUDI S SLOVENIJO)	17
4. EVROPSKA UNIJA IN NJEN SISTEM DELOVANJA V PRIMERU KRIZE V OSKRBI Z NAFNIMI DERIVATI	18
4.1. TRENUTNO STANJE V EU NA PODROČJU VARNOSTI OSKRBE	18
4.1.1. Notranji trg kot osnova za varno oskrbo	
4.1.2. Poraba naftnih derivatov v EU	
4.1.3. Veljavne direktive, ki urejajo področje delovanja v krizi	
4.2. OBSTOJEČI SISTEM – TRENUTNO STANJE, POMANJKLJIVOSTI IN PREDLAGANE REŠITVE	20
4.2.1. Opis sedanjih predvidenih ukrepov v primeru krize	
4.2.2. Predlagane spremembe na področju delovanja v krizi	
4.3. PRIMERJAVA DVEH SISTEMOV DELOVANJA V KRIZI	24

5. SLOVENIJA IN NJENA PRIPRAVLJENOST NA SPOPAD S KRIZO PRI OSKRBI Z NAFTNIMI DERIVATI	25
5.1. ZAVOD ZA BLAGOVNE REZERVE NAFTE IN NJENIH DERIVATOV TER NJEGOV POMEN ZA DELOVANJE V KRIZI	25
5.2. ZAKONSKE OSNOVE DELOVANJA V KRIZI	28
5.3. POSTOPKI DELOVANJA V OKVIRU KRIZE	29
5.4. POSTOPKI V OKVIRU SKLEPA O SPROSTITVI BLAGOVNIH REZERV	30
5.4.1. Elementi sklepa o sprostitvi blagovnih rezerv	
5.4.2. Ukrepi Ministrstva za gospodarstvo	
5.4.3. Sproščanje v tujini hranjenih obveznih rezerv	
5.5. POSTOPKI V OKVIRU SKLEPA O OMEJEVANJU PORABE NAFTNIH DERIVATOV	36
5.6. RAZVOJ USTREZNEGA INFORMACIJSKEGA SISTEMA IN MERIL ZA SPREMLJANJE KLJUČNIH DEJAVNIKOV	39
5.7. PROBLEMATIKA, POVEZANA S SPROŠČANJEM REZERV	40
5.8. PRENEHANJE KRIZE	41
5.9. MEDNARODNO SODELOVANJE V ČASU KRIZE	42
5.10. OCENA DEJAVNIKOV, KI BODO ODLOČILNO VPLIVALI NA HRANJENJE OBVEZNIH REZERV	43
5.10.1. Vstop Slovenije v EU	
5.10.2. Posodobitev kapacitet rafinerije Reka	
5.10.3. Oblikovanje obveznih rezerv nafte in njenih derivatov v Sloveniji za prihodnje krize	
6. SKLEP	44
7. LITERATURA	47
8. VIRI	47
9. SLOVAR TUJIH IZRAZOV IN KRATIC	

1. UVOD

V sodobnem, vedno hitreje razvijajočem se svetu so vse pogostejše nepredvidljive in nestabilne razmere, ki so velikokrat vzrok za najrazličnejše krize. Za gospodarstvo so pomembne predvsem krize, ki ohromijo njegovo normalno delovanje. Krize v naftnem sektorju kot enem izmed pomembnejših v svetovnem gospodarstvu so zato lahko ključnega pomena. To pomembnost potrjujejo tako zgodovinska dejstva (npr. vojne za prevlado nad naftnimi črpališči) kakor tudi aktualna politična in gospodarska dogajanja na s surovo nafto bogatih območjih Bližnjega vzhoda ter na svetovnem naftnem trgu.

Po nekaterih napovedih naj bi, ob nespremenjenih trenutnih razmerah na področju energije, nafta v letu 2025 še vedno pomenila visok odstotek porabe svetovne primarne energije. To je zadosten razlog, da posamezne države in integracije posvečajo veliko pozornost obveznim rezervam nafte in njenih derivatov ter izdelavi in izpopolnjevanju ustreznega sistema delovanja v krizi.

Ta problem pozna tudi Slovenija. Za samostojno delovanje njenega gospodarstva je nujno, da ima razvit celovit sistem tako blagovnih rezerv kot tudi sistem za delovanje v krizi. Poleg tega sta vstop v EU ter prilagajanje evropski zakonodaji primeren proces za določitev točnih in jasnih kriterijev in pravil za delovanje obeh sistemov v okviru enotnega evropskega notranjega trga energije.

Namen diplomskega dela je, s pomočjo domače in tuje strokovne literature ter relevantnih virov, ugotoviti, ali je sistem blagovnih rezerv nafte in njenih derivatov v Sloveniji ter njen sistem delovanja v krizi zadostno pripravljen na odzivanje ob možni naftni krizi.

Cilj diplomskega dela je proučiti vse primerljive oz. ustrezne sisteme delovanja v krizi ter jih primerjati s slovenskim in hkrati predlagati možne izboljšave na tem področju.

Diplomsko delo je sestavljeno iz štirih vsebinsko povezanih poglavij. V prvem poglavju posvečam pozornost nafti in naftnemu trgu ter njuni pomembnosti za normalno delovanje gospodarstva. V poglavju so opisane vrste kriz, do katerih lahko pride na naftnem trgu. Poleg tega so za lažje razumevanje opisane večje krize v zgodovini, ki so zahtevale sprejemanje ustreznih ukrepov za zmanjšanje vpliva le-teh na gospodarstvo.

V drugem poglavju sem se posvetil delovanju Mednarodne agencije za energijo kot eni izmed pomembnejših igralk na svetovnem naftnem trgu. Glede na to, da je vanjo včlanjenih 26 držav in je bila leta 2000 skupna velikost rezerv le-teh 2,7 milijonov sodčkov nafte, je z globalnega vidika delovanje sistema omenjene agencije zelo pomembno. Opisani so razvoj in značilnosti obeh sistemov za delovanje v krizi, ki jih agencija uporablja. Poleg tega je razložen njen informacijski sistem, ki je za samo ugotavljanje kriz in kasnejše delovanje v krizi zelo

pomemben. Hkrati so opisane dejavnosti, s katerimi Mednarodna agencija za energijo sodeluje z ostalimi državami, ki niso njene članice, torej tudi s Slovenijo.

Tretje poglavje je namenjeno Evropski uniji. Slovenija bo v letu 2004 postala njena polnopravna članica, zato bo z vidika delovanja v krizi morala svoje postopke prilagoditi evropskim. Čeprav to področje v EU trenutno urejajo tri direktive, le-te niso več kos delovanju na enotnem evropskem notranjem trgu z energijo. Zaradi tega so v tem poglavju razložene glavne pomanjkljivosti omenjenih direktiv ter rešitve iz predloga za novo direktivo. Le-ta bi bila osnova za razvoj sistema Unije za delovanje v krizi, ki bi pomenil skupno, enotno ter informacijsko podprto akcijo ob nastanku krize.

V četrtem poglavju je najprej opisan razvoj sistema Republike Slovenije za delovanje v krizi. Na podlagi analiziranja kriznih sistemov EU, Mednarodne agencije za energijo ter sistemov posameznih sosednjih držav sem neodvisno od obstoječega slovenskega sistema izdelal model, ki upošteva vse zakonske podlage v zvezi z blagovnimi rezervami. V njem predlagam določene izboljšave na področju omejevanja porabe naftnih derivatov za čas krize. Predlagani model omejevanja naj bi bil tristopenjski in naj bi se prilagajal resnosti krize. Glede sproščanja rezerv sem predlagal nekaj več pozornosti v tujini hranjenim rezervam. Poleg tega poglavje vključuje tudi izboljšavo informacijskega sistema ter obstoječih meril za ugotavljanje krize. V času krize je pomembno tudi mednarodno sodelovanje, zato je nekaj pozornosti posvečene tudi temu področju. Na koncu tega poglavja opisujem tudi možne vplive, ki bodo spremenili razmere na področju hranjenja obveznih rezerv v Sloveniji.

2. NAFTA IN NJENA POMEMBOST ZA NORMALNO DELOVANJE GOSPODARSTVA

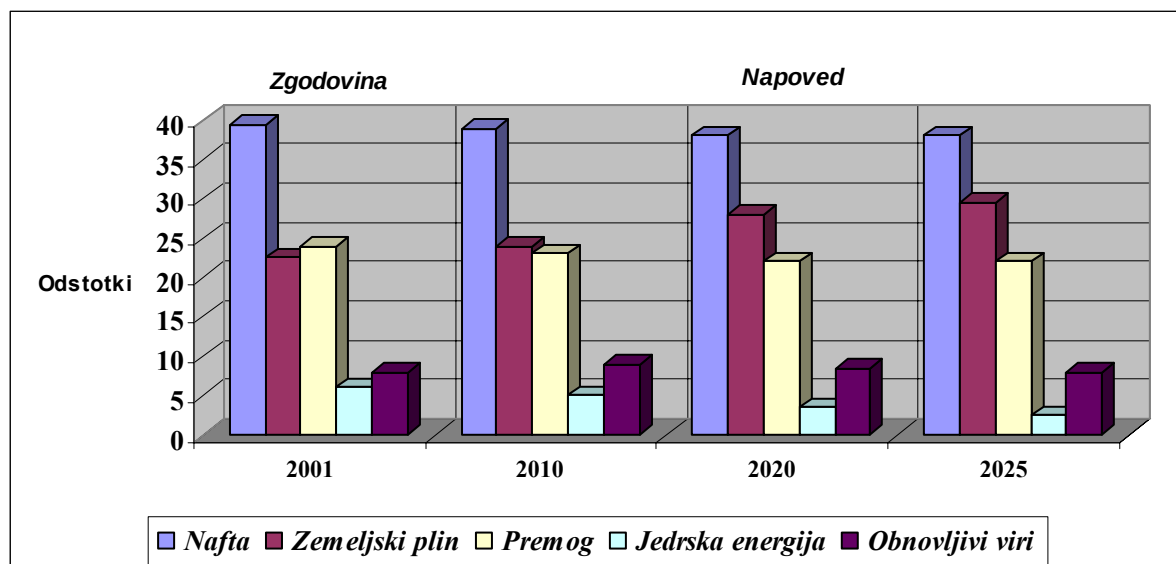
2.1. ENERGIJA KOT OSNOVA GOSPODARSTVA

Energija kot eno izmed temeljnih sredstev sodobnega preživetja je danes osnova za normalno delovanje vsakega gospodarstva. Pomembnost posameznih virov energije se je skozi zgodovino spreminjala. Razvoj je šel vedno v iskanje vse bolj učinkovitih in do okolja prijaznih virov ter novih možnosti za nadomestitev obstoječih.

Če si pogledamo bližnjo zgodovino, lahko vidimo, da se je v obdobju prve industrijske revolucije kot temeljni vir energije za delovanje parnih strojev uporabljal premog. Ob koncu 19. stoletja (1877 – Otto) je najprej prišlo do razvoja motorjev na bencinski, nekaj let kasneje (1893 – Diesel) pa še na dizelski pogon (Đorđević, 1958, str. 9). To je pomenilo, da se je na začetku prejšnjega stoletja vedno bolj uporabljala nafta. Njena prednost v primerjavi s premogom je bila cena, saj je bila nafta relativno cenejša. Tako je predvsem v šestdesetih in začetku sedemdesetih let mogoče zaznati največji porast porabe nafte v zgodovini (v nekaterih državah celo za petkrat).

Poraba naftnih derivatov je naraščala do začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko so se razmerja med posameznimi energenti nekako ustalila. Svetovna potrošnja posameznih energentov po odstotkih je prikazana na spodnji sliki.

Slika 1: Delež posameznih energentov v svetovni potrošnji

Vir: International Energy Outlook 2003, str. 3.

Iz grafa je razvidno, da so največji svetovni vir energije nafta in njeni derivati, saj v letu 2001 predstavljajo 39 odstotkov svetovne potrošnje energentov. Sledita jim premog s 23 odstotki in

zemeljski plin z 21 odstotki potrošnje. Napovedi do leta 2025 kažejo, da se bo delež nafte in njenih derivatov zanemarljivo znižal, poraba zemeljskega plina pa se bo povečala. Viden je tudi padec porabe premoga in jedrske energije. Ker bo po ocenah strokovnjakov delež naftnih derivatov v svetovni potrošnji leta 2025 enak 38 odstotkom, bo z vidika varnosti oskrbe še vedno zelo pomembno delovanje na tem področju.

Kljub temu da se delež porabe nafte ne bo veliko spremenil, pa se bodo same količine porabljene nafte povečevale. Leta 2001 je znašala povprečna dnevna poraba naftnih derivatov 77,1 milijona sodčkov, medtem ko napoved za leto 2025 predvideva, da bo potrošnja znašala 119 milijonov sodčkov (International Energy Outlook 2003, str. 2).

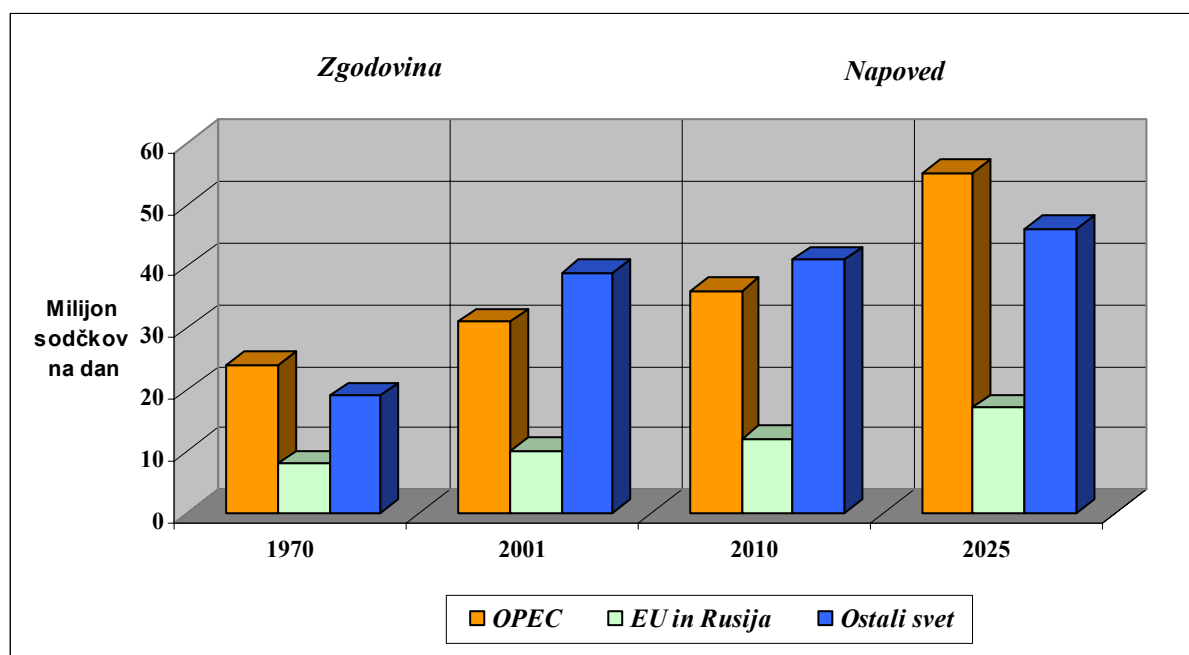
Ti podatki kažejo na to, da nafto lahko uvrstimo med strateške surovine. Ta naziv ji pripada zaradi njenega vpliva na delovanje celotnega gospodarstva. Dogajanje na naftnem trgu neposredno vpliva na rast posameznega gospodarstva, posledično pa na inflacijo in brezposelnost. Nekatere ocene kažejo na to, da dvig cene nafte za sodček na svetovnem trgu za 10 dolarjev pomeni nižjo gospodarsko rast v razvitih državah za 0,5 odstotka, v državah v razvoju pa za 0,75 odstotka (Commission Communication to the European Parliament and the Council, 2002, str. 12). Tak vpliv lahko pripišemo predvsem dejstvu, da je glavni porabnik naftnih derivatov transportni sektor, ki pa je za normalno delovanje nekega gospodarstva ključni dejavnik.

2.2. PROBLEMI PRI OSKRBI Z VIRI ENERGIJE

Glavni problem, s katerim se je človeštvo srečevalo že v preteklosti in do danes še ni rešen, je omejenost virov energije. Pri tem nafta seveda ni izvzeta. Svetovne rezerve nafte trenutno po ocenah znašajo 1.212,88 milijard sodčkov, kar vključuje tudi ocene še ne načrpane surove nafte (International Energy Outlook 2003, str. 37). Omejene ocenjene količine posredno vplivajo na ponudbo oz. oskrbo trga z nafto, to pa je lahko potencialni vzrok za krizno situacijo.

Problem niso količine kot take, ampak teritorij oz. države, ki so bogate z nahajališči nafte in kjer so skoncentrirana črpališča. Gre za politično razmeroma nestabilna področja (Irak, Iran, Venezuela), pri tem pa imajo osebni interesi posameznikov in političnih skupin velik vpliv tudi na naftni sektor. Ker je to eden najdonosnejših ter najvplivnejših svetovnih sektorjev, se okoli njega obračajo velika sredstva. Ravno to je lahko vzrok za krizna obdobja. Proizvodnja po skupinah proizvajalcev je prikazana v grafu na naslednji strani, ki predpostavlja minimalno nihanje cen. V tem primeru se za leto 2025 predvideva 118 milijonov sodčkov proizvedene nafte dnevno.

Slika 2: Svetovna proizvodnja nafte po skupinah proizvajalcev

Vir: International Energy Outlook 2003, str. 14.

Iz grafa lahko razberemo, da se bodo proizvedene količine v vseh skupinah proizvajalcev večale. Tudi v prihodnosti lahko pričakujemo največji porast načrpanih količin Organizacije držav izvoznic nafte (Organisation of Petroleum Exporting Countries – v nadaljevanju OPEC), ki že danes dosega zavirljiv delež v celotni proizvodnji nafte.

OPEC ima status medvladne organizacije držav proizvajalk surove nafte. Skozi zgodovino se je članstvo v tej organizaciji zaradi različnih interesov spreminjalo, trenutno je včlanjenih 11 držav. Cilji in njim podrejene naloge organizacije so najbolj razvidni iz njenega poslanstva, ki je: »Koordinacija in poenotenje naftnih politik članic kartela z namenom zagotovitve varnih, poštenih in stabilnih cen surove nafte za proizvajalke kartela ter zagotovitev stalne, učinkovite in ekonomične oskrbe z naftnimi derivati držav potrošnic« (Ugrina, 2000, str. 18). Čeprav OPEC v svojem poslanstvu govori o varnosti oskrbe, pa je le-ta dokaj nezanesljiva, saj je od 30 do 35 odstotkov proizvodnje kartela načrpane na nestabilnih področjih Bližnjega vzhoda, ta delež pa naj bi se v prihodnosti še povečeval.

Dnevna svetovna proizvodnja nafte je močno odvisna tudi od njene cene na trgu. To je razvidno iz izračuna, ki kaže na to, da bo ob nizkih tržnih cenah nafte proizvodnja leta 2025 znašala 125 milijonov sodčkov – od tega bo OPEC proizvedel 66,9 milijonov; če pa bodo cene visoke, bo dnevna proizvodnja znašala 113 milijonov sodčkov, OPEC-ova pa 45,2 milijona (International Energy Outlook 2003, str. 37). Tem količinam se bo morala do določene mere prilagoditi tudi potrošnja.

2.3. VRSTE KRIZ, KI LAHKO OHROMIJO NORMALNO DELOVANJE SISTEMA OSKRBE Z NAFTNIMI DERIVATI

V naftnem sektorju velja za krizno obdobje čas, ko naftni trg ni več sposoben zagotavljati normalne oskrbe in potrošnje nafte s strani gospodarskih subjektov. Ker je nafta strateška surovina, je cilj vsakega gospodarstva omogočiti normalno potrošnjo strateških dobrin. Normalna potrošnja gospodarskih subjektov pomeni dostopnost neke dobrine v razumnem času, po splošno sprejemljivih cenah.

Osnovni razlog za to, da na naftnem trgu pride do krize, so motnje pri oskrbi z naftnimi derivati. Obliko motenj v oskrbi oz. ponudbi naftnih derivatov lahko razdelimo glede na štiri kriterije, ki so pojasnjeni v nadaljevanju.

a) Glede na vzrok za motnjo pri oskrbi poznamo:

- Motnje zaradi **količinskega pomanjkanja** pri oskrbi z naftnimi derivati, katerih vir je lahko tehnične narave (razne okvare na črpališčih in rafinerijah), nečrpanje nafte zaradi političnih razlogov (odločitve OPEC-a) ali v izrednih razmerah (vojne), na območjih, kjer so črpališča, in tudi drugje po svetu.
- Motnje zaradi **cenovnih neskladij** na naftnem trgu. Nafta je strateška surovina in je zato pomembna za normalno delovanje vsakega gospodarstva. Ravno zato je osnovni interes vsake države oz. integracije (npr. EU), da vzpostavi oz. ohranja stabilna cenovna razmerja na naftnem trgu. Vzrok za cenovna neskladja je lahko v porušnem ravnotežju med ponudbo in povpraševanjem po nafti in njenih derivatih, lahko pa tudi v administrativno določenih ukrepih v zvezi s cenami naftnih derivatov s strani države.

b) Če gledamo na motnje glede dolžine trajanja, so le-te lahko:

- **Kratkoročne**, ki so bolj blage oblike in se vzrok za njihov nastanek odpravi zelo hitro (nekaj dni). Te oblike motenj so predvsem lokalne narave oz. so navadno omejene na določeno državo. Eden izmed vzvodov zanje je lahko izpad določene transportne poti zaradi okvare (npr. naftovoda ali rafinerijskih zmogljivosti). Take krize nimajo večjih posledic za delovanje gospodarstva neke države.
- **Srednjeročne** so že nekoliko večje in imajo tudi teritorialno nekoliko večji obseg, ki se navadno omeji na določeno skupino držav ali kontinent. Nastanejo lahko zaradi naravne nesreče na določenem območju, vojne oz. drugega vzroka, ki povzroči težave predvsem pri predelavi in transportu nafte.
- **Dolgoročne** motnje imajo globalne vzroke in hkrati globalne posledice. Te krize lahko izvirajo iz napačnih odločitev pri reševanju srednjeročnih motenj. Prepozno in prepočasno

ukrepanje za reševanje nastale krize pomeni poglobljanje nekaterih psiholoških vzrokov, ki vplivajo na vse večje preusmerjanje obstoječih zalog k potrošnikom. Dolgoročne motnje lahko izvirajo tudi iz težav, ki nastanejo na geografskih področjih, kjer so locirana večja nahajališča nafte, pri čemer mislim predvsem na politično nestabilen Bližnji vzhod.

Razvrstitev glede na dolžino motnje sovpada tudi z njeno velikostjo. Ponavadi imajo kratkoročne motnje majhen obseg in so omejene na določen teritorij, dolgoročne motnje pri oskrbi pa se kažejo globalno oz. jih je mogoče zaznati tudi na globalnih (svetovnih) trgih.

c) Glede na pričakovanost motenj jih razvrstimo na naslednje vrste:

– **Pričakovane motnje** zaradi manjše količine načrpane nafte oz. manjše proizvodnje naftnih derivatov v rafinerijah. Te motnje so pričakovane, ker jih je mogoče predvideti na osnovi ocene trga oz. svetovnih načrpanih količin nafte in na podlagi drugih razpoložljivih informacij o rednih preskrbovalnih tokovih z nafto in njenimi derivati ter drugimi viri energije. Na tem mestu je potrebno omeniti spremljanje odločitev OPEC-a kot enega glavnih akterjev na trgu s strani ponudbe nafte. Odločitve OPEC-a o mesečno načrpanih količinah lahko vplivajo na tržna dogajanja. To se je nazorno pokazalo v krizi leta 1998/99, ko je neenotnost v odločanju znotraj te organizacije resno ogrozila delovanje svetovnega gospodarstva (Ugrina, 2000, str. 25).

– **Nepričakovane motnje** povzročajo nepričakovani dogodki na trgu, kot so npr. naravne nesreče. V tem primeru imajo motnje velik psihološki vpliv na potrošnje, saj le-te lahko povzročijo paniko med potrošniki.

Iz razvrstitve je razvidno, da so motnje v preskrbi, ki povzročajo krizo, med seboj zelo povezane oz. lahko kratkoročna motnja ob neustreznem ukrepanju povzroči tudi srednjeročno oz. dolgoročno motnjo. Ta ugotovitev je lahko eno izmed temeljnih izhodišč pri oblikovanju modela ukrepanja ob nastanku krize.

d) Podobna je tudi delitev kriz v okviru Evropske unije. Le-ta jih deli na:

– Krize, povezane s **fizičnim rizikom**. Vzrok za krizo je stalno fizično pomanjkanje domače nafte, katere vzvod je v izčrpanju ali zanemarjanju določenega vira oz. črpališča. Povsem mogoče je pričakovati, da EU ne bo imela več svojih črpališč, v katerih bi se dalo črpati nafto po sprejemljivih stroških, kljub temu da se lahko z veliko verjetnostjo pričakuje, da bodo črpališča Severnega morja izčrpana v obdobju od leta 2030 do 2050. Druga oblika fizičnega rizika predstavlja začasno fizično pomanjkanje nafte zaradi večje nesreče, povezane s transportom ali skladiščenjem nafte in njenih derivatov, ne glede na to, ali je nesreča nastala znotraj ali zunaj EU. Prav tako je začasno pomanjkanje lahko posledica vojnih ali nestabilnih političnih razmer na območjih, preko katerih poteka le transport derivatov oz. surove nafte.

– Krize, ki so povezane z **ekonomskim rizikom**. Pod ekonomskim rizikom je mišljena nestabilnost tržnih razmer kot posledica pričakovanega možnega fizičnega pomanjkanja nafte v prihodnosti ali pa večje špekulacije na trgu. Ti vzroki lahko v vsakem trenutku popolnoma nepričakovano povzročijo paniko na trgu, kopičenje zalog pri potrošnikih in dvig cene derivatov. To pa vpliva tako na gospodarsko rast kot tudi na brezposelnost.

Največ pozornosti bo treba posvečati ravno ekonomskemu riziku. Le-ta bo povzročil kratke in nepričakovane krize, ki bodo ob nepripravljenosti držav oz. ekonomskih integracij hitro prešle v srednjeročne oz. večje krize.

2.4. ZGODOVINA KRIZ PRI OSKRBI Z NAFTNIMI DERIVATI

Za analizo zgodovine kriz v oskrbi z naftnimi derivati bomo za začetno vzeli leto 1950, ko je nafta začela dobivati večji pomen v gospodarstvu. Vzroki za krizo so bili skozi zgodovino različni. Najpogostejši vzrok zanj so bile vojne ali politične nestabilnosti na območjih, na katerih so glavna nahajališča in črpališča nafte. V večini primerov je bila glavni razlog za vojne in krizne situacije na teh področjih nafta oz. želja posameznikov ali skupin po zaslužku z njo. Večje svetovne krize pri oskrbi z nafto prikazuje Slika 3 na naslednji strani.

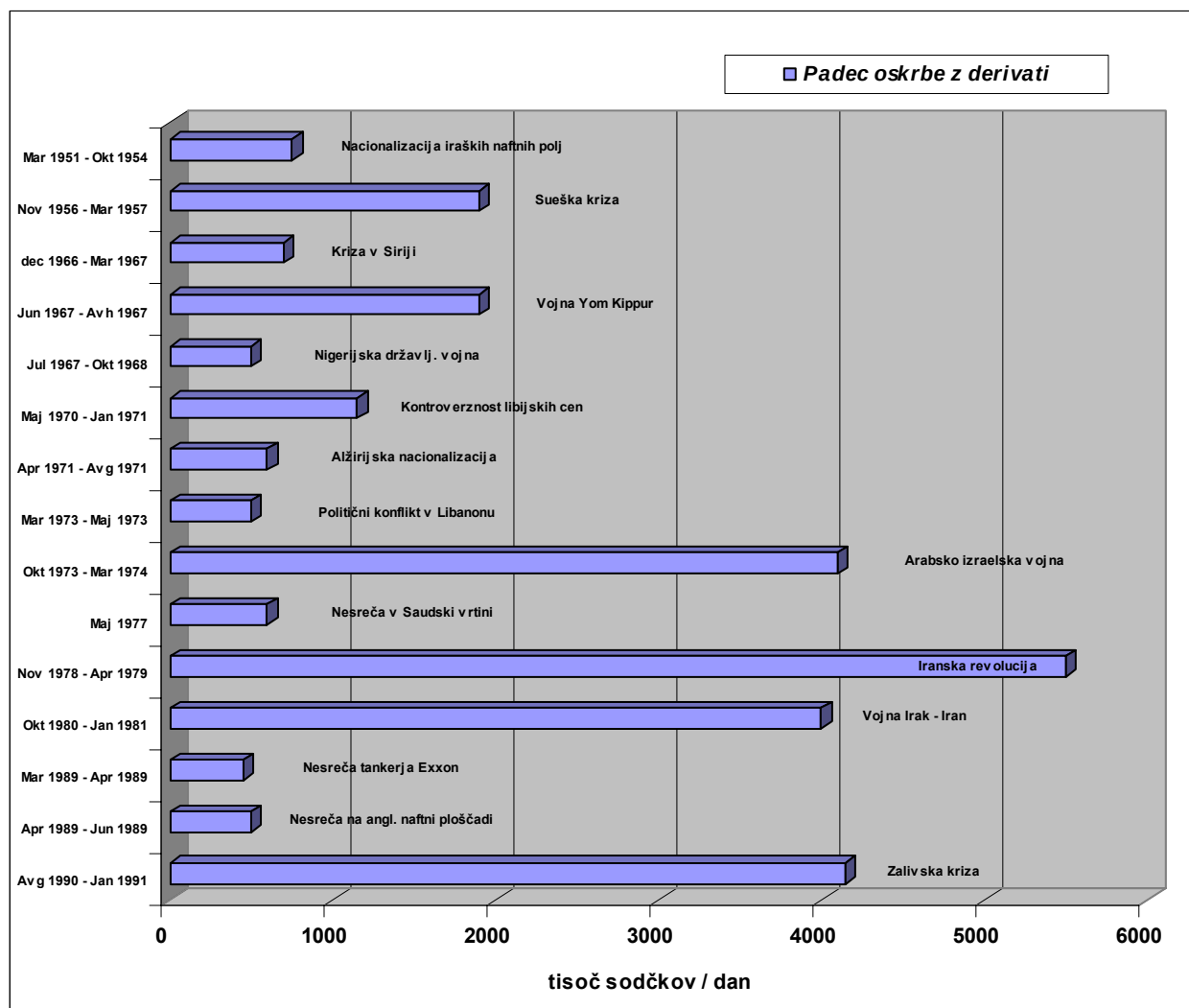
V času novejšje zgodovine so bile štiri večje krize, ki so predstavljale pomanjkanje nafte v višini 4 milijone ali več sodčkov na dan.

Prva taka kriza se je pojavila leta 1973 kot posledica tretje izmed arabsko-izraelskih vojn. Vanjo so bile vpletene države Izrael, Egipt in Sirija, torej države, bogate z nafto. Vzrok za vojno sta bili želja po ozemlju in nadvlada nad Sueškim prekopom kot pomembno transportno povezavo. Vojna je prinesla do petkrat višje cene sodčka nafte na svetovnem trgu in s tem nižje količine dobavljene nafte. Višje cene so bile posledica politike arabskih držav, da uporabijo nafto kot orožje v svetovni politiki in s tem pritisnejo na Izrael (Repe, 1996, str. 240).

Druga kriza večjega obsega (1979) je trajala pet let in je bila neposredno povezana z iransko revolucijo in zmago islamskih skrajnežev. Takratna trikratna podražitev sodčka nafte na svetovnem trgu (na skoraj 30 dolarjev za sodček) je bila hkrati posledica odgovora držav proizvajalk nafte na zaostren odnos med svetovnimi državami Severa in Juga. Višje cene nafte naj bi namreč zagotovile del denarja za hitrejši razvoj manj razvitih držav (Nešović, Prunk, 1993, 221).

Leto kasneje je tretjo večjo krizo povzročila iransko-iraška vojna. V trenutku vkorakanja iraških čet na iransko ozemlje je bila svetovna dobava nafte ohromljena za 3 milijone sodčkov na dan s strani Iraka in milijonov sodčkov iz Irana. Vojna je povzročila veliko škode na naftni infrastrukturi obeh držav. Cene na "spot" trgih so poskočile na 40 dolarjev za sodček nafte (Kronika človeštva, 1997, str. 1054).

Slika 3: Svetovne krize v oskrbi z naftnimi derivati

VIR: IEA Stocks and Emergency Response, 2002, str. 2.

Zadnja izmed večjih kriz pa je bila Zalivska kriza leta 1990. Vzrok zanjo je bila iraška zasedba Kuvajta. Združeni narodi so zato zamrznili izvoz nafte tako iz Iraka kot tudi iz Kuvajta. Kriza je povzročila izpad 4,3 milijonov sodčkov dnevne svetovne oskrbe. Obe državi, vključeni v neposredni konflikt, sta pred vojno zagotavljali 29 odstotkov načrpane nafte v Perzijskem zalivu, kar je še dodatno ogrozilo normalno oskrbo. Reševanje nastale krize in omilitev njenih posledic je potekalo z ustreznimi ukrepi, ki jih je sprejela Mednarodna agencija za energijo. Ti ukrepi (natančno so opisani v nadaljevanju) so omogočili dnevno sprostitev količin za naftni trg v višini 2,5 milijona sodčkov (The History of the International Energy Agency, 1994, str. 133).

3. MEDNARODNA AGENCIJA ZA ENERGIJO (IEA) IN NJEN SISTEM DELOVANJA V KRIZI PRI OSKRBI Z NAFTNIMI DERIVATI

3.1. PREDSTAVITEV AGENCIJE IEA IN NJENE OSNOVNE NALOGE

Mednarodna agencija za energijo (International Energy Agency – v nadaljevanju IEA) je avtonomno telo znotraj Organizacije za mednarodno sodelovanje in razvoj (Organisation of Economic Cooperation and Development – v nadaljevanju OECD). Osnovna naloga agencije je z vsemi razpoložljivimi sredstvi skrbeti za čim večjo energetske varnost oskrbe njenih članic. Nastanku IEA je pogojevalo dejstvo, da je vedno večje povpraševanje po nafti na trgu leta 1973 pripeljalo do krize, ki je pomenila prelomnico v naftnem sektorju. Zaradi problemov pri oskrbi z nafto je kriza povzročila veliko ekonomsko škodo svetovnemu gospodarstvu. Poleg tega da ponudba v tistem obdobju ni sledila povpraševanju, tudi niso bila določena pravila oz. sporazumi o delovanju posameznih subjektov v krizi. Tako so se nekatere večje države (med njimi tudi ZDA) v času krize samozadostno zaprle za trgovanje z nafto zunaj svojih meja, to pa je še poglobilo moč krize.

V državah skupine OECD se je v 50. in 60. letih uvoz nafte povečal 2,5-krat, kljub temu pa te države niso storile ničesar, kar bi pomagalo omiliti možne nastale težave pri oskrbi z nafto. Zganile so se šele po omenjeni krizi leta 1973/74, ko so zaradi preprečevanja podobnih težav ustanovile IEA. Temeljni ustanovni akt te agencije je bil Mednarodni energetski program (International Energy Program – IEP), katerega osnovna ideja je bila vzpostavitev sistema, ki bo deloval skupno v vseh industrijskih državah, nasproti proizvajalkam nafte. Ta sistem naj bi bil skupek tržnih informacij, političnega delovanja ter elementov, ki so potrebni, da se industrijske države čimbolj izognejo krizam.

Glavne ideje IEP-ja lahko strnemo v naslednje točke (The History of the International Energy Agency, 1994, str. 35):

- Svetovni trg nafte: Dogajanje na naftnem trgu ima vpliv na celotno svetovno gospodarstvo, ne glede na to, ali je pozitivno ali negativno, zato je trg treba spremljati globalno.
- Varnost pri oskrbi z energijo: Varna oskrba z nafto in njenimi derivati v smislu dogovorjenih rokov in količin ter skupna učinkovita merila za ugotavljanje kriznih situacij so osnova za normalno delovanje gospodarstev v prihodnosti.
- Skupna varnost: Razviti je treba sistem, ki bo deloval v vseh državah članicah Agencije in v katerem ima vsaka država svoje obveznosti in pravice, določene v pridružitvenem sporazumu.
- Informacijski sistem: Razvoj informacijskega sistema, ki bo zagotavljal vse podrobne relevantne podatke in informacije o naftnem trgu in zaznal tiste, ki so lahko pokazatelji krize.
- Širok energetski problem: Odvisnost od uvožene nafte ni odvisna samo od direktne ponudbe in povpraševanja v posamezni državi, ampak tudi od njene energetske

politike, ki vpliva na energetska učinkovitost porabe, ter dostopnosti in uporabe ostalih virov energije.

- Energetsko sodelovanje na dolgi rok: Dolgoročni cilj programa je manjša odvisnost od uvoza nafte s kritičnih, politično nestabilnih področij, in s tem nižja energijska ranljivost.
- Sporazumni dogovori z naftnimi podjetji: Podjetja so neposredni vir informacij o dogajanju na posameznem trgu, ter tudi koristen vir nasvetov in pomoči pri razvijanju sistema delovanja v krizi.
- Sodelovanje z nečlanicami IEA: Sodelovanje tako s proizvajalkami nafte kot tudi z ostalimi državami, ki so prav tako neto uvoznice nafte, je nujno predvsem zaradi boljšega poznavanja medsebojnih in svetovnih naftnih razmer.

Teh osem točk je osnova in temelj delovanja IEA. Agencija definira varnost oskrbe z energijo kot temelj njenega delovanja takole: »Varnost oskrbe pomeni diverzificirano dobavo energije, ki je dostopna po sprejemljivih cenah in pomaga k gospodarski rasti« (The History of the International Energy Agency, 1994, str. 38).

IEA se je v tridesetih letih delovanja razvila tako, da ima danes tako institucionalno kot tudi programsko zasnovan sistem, ki se je sposoben učinkovito spopasti z vsemi krizami pri oskrbi, ki so se pojavile skozi zgodovino.

3.2. ORGANI IEA

IEA ima razvejano institucionalno strukturo, katere naloge posameznih organov so definirane do potankosti. Pomembnejši organi agencije so:

- Governing Board – ”Upravni odbor” (v nadaljevanju GB) je najvišji organ v IEA, ki ima nalogo oblikovanja in izvajanja politike Agencije. Sestavljen iz ministrov, ki so izvoljeni iz posameznih članic. Hkrati je naloga Upravnega odbora, da sprejema za krizo najpomembnejše ukrepe, kot so sprostitev določenih vzvodov oz. določitev nalog za delovanje v krizi.
- Standing Group on Emergency Questions – ”Stalna skupina za reševanje kriznih vprašanj” (SEQ), je organ znotraj GB, njegova naloga je spremljanje vseh zadev, povezanih s krizo. Tako na podlagi informacij in podatkov ocenjuje možnost nastanka krize oz. napoveduje prihodnja dogajanja. Za zagotovitev pripravljenosti za hiter odziv na krizo ter zagotovitev prilagoditve spremembam v razmerah naftnega trgovanja izvaja ta organ redne preglede pripravljenosti članic IEA na krizo. Pregled zajema tako organizacijske ukrepe kot tudi ustreznost zakonodaje ter njeno skladnost z načeli in pravili IEA.
- Industry advisory board – ”Svetovalno telo industrije” (IAB) je svetovalni organ, ki je sestavljen iz strokovnjakov naftnih podjetij (korporacij), ki se ukvarjajo z dobavo nafte, rafinerijsko dejavnostjo in s transportom v okviru svetovnega gospodarstva.

Ti trije organi delujejo na nivoju Agencije kot celote ter imajo pri delovanju največ moči in odgovornosti.

Ostali organi IEA, ki so pomembni predvsem za delovanje v času krize, pa so:

- *National Emergency Sharing Organizations* (NESO) so nacionalne organizacije vsake od članic in imajo nalogo posredovanja podatkov in sodelovanja v sistemu, ob ukrepih za prebroditev krize na nivoju posameznih članic.
- *Office of the Allocation Coordinator* je institucija, odgovorna za delovanje sistema alokacije obstoječih rezerv (razloženo v nadaljevanju), ob hujši krizi.
- *IEA Sekretariat* je razširjen svetovalni in nadzorni organ Upravnega odbora. V določenih primerih ima pravico predlagati sprejetje ukrepov za delovanje v krizi, hkrati pa stalno nadzoruje in potrjuje odločitve Upravnega odbora.
- *Industry Supply Advisory Board* (ISAG) je podorgan Svetovalnega telesa industrije (IAB), ki skrbi za ustrezne strokovnjake za krizno delovanje in sodeluje s podjetji ter jim ponuja sodelovanje pri izvajanju operacij v okviru krize.

3.3. SISTEM DELOVANJA V KRIZI

Preden se lotimo samega sistema, si najprej oglejmo, kako IEP definira krizo. Krizi v okviru Mednarodnega energetskega programa sta dveh vrst, in sicer v odvisnosti od padca nivoja oskrbe z nafto in njenimi derivati:

- Ko nivo oskrbe doseže ali se pričakuje, da bo dosegel padec v višini sedem ali več odstotkov (v enem dnevu) v vseh članicah oz. v eni izmed njih. Gre za tako imenovano »trigger«-situacijo, ki zahteva sprožitev sistema alokacije zalog, predstavljenega v nadaljevanju

- Ko nivo oskrbe pade oz. se pričakuje, da bo padel za manj kot sedem odstotkov, vendar je ocena pričakovanih posledic krize takšna, da je potrebno sprejeti določene ukrepe za omilitev le-teh (The History of the International Energy Agency, 1994, str. 86).

Vzroki za krizo so lahko različni, torej ne samo padec količin v oskrbi, vsekakor pa je to eden glavnih indikatorjev nastanka krize.

Glede na zgoraj predstavljene tipe kriz ima IEA razvita dva sistema odziva, ki lahko delujeta neodvisno drug od drugega. Prvi je »Sistem porazdelitve zalog med članicami« (Emergency Sharing System, v nadaljevanju ESS), ki je rezerviran le za krize tipa »trigger« in predvideva alokacijo rezerv med članicami. Drugi sistem se imenuje »Skupni ukrepi za delovanje v krizi« (Coordinated Emergency Measures, v nadaljevanju CERM) in je namenjen vsem, tako manjšim kot tudi večjim krizam, temelji pa na omejevanju porabe derivatov in sproščanju blagovnih rezerv vsake članice za njene potrebe.

3.3.1. Sistem porazdelitve zalog med članicami (Emergency Sharing System)

Cilj članic ustanoviteljic Mednarodne agencije za energijo je bil zagotoviti varnost oskrbe in njeno stalnost. Zato je prvi sistem, ki so ga leta 1974 razvili za delovanje v krizi, predvidel skupno in enotno sodelovanje vseh članic v primeru krize. Osnovan je na ideji, da vsaka članica nosi sorazmerni del tako obveznosti kot tudi ugodnosti sistema v času krize.

Sistem je temeljil na pogodbenem odnosu, saj je morala vsaka članica ob pristopu podpisati pogodbo, v kateri se je zavezala, da bo ob krizi delovala po navodilih IEA-ja. Odnos pokriva področja, kot so: določitev osnovnih in elementarnih pravil, oblikovanje infrastrukture, procesa odločanja v krizi, informacijskega sistema, izbiri ustreznega osebja ter procedure za delovanje v krizi.

Ukrepi v okviru ESS-a so naslednji:

- Zmanjšanje in omejevanje potrošnje in s tem omogočanje minimalne porabe za daljše obdobje. Ker je struktura potrošnje po posameznih članicah različna, so ti ukrepi prepuščeni njim samim. Agencija le določi cilj, ki ga mora posamezna država doseči z omenjenimi ukrepi. Na podlagi izračunov je določeno, da padec v oskrbi z nafto oz. njenimi derivati v višini sedem odstotkov, zahteva zmanjšanje potrošnje prav tako v višini sedmih odstotkov. Če je padec dvanajst odstotkov, se zahteva znižanje potrošnje za deset odstotkov (The History of the International Energy Agency, 1994, str. 80). Omejevanje potrošnje je lahko dveh oblik. Lahko se omejuje dejanska potrošnja ali pa le dobavljene količine posameznim skupinam uporabnikov.

- Izračun pozicije posamezne članice v obdobju krize in s tem določitev njenega statusa v sistemu alokacije. Za izračun pozicije IEA upošteva dopustno potrošnjo posamezne članice in njene obstoječe rezerve derivatov. Iz tega ugotovimo, ali je neka članica neto prejemnica ali neto dajalka posameznega derivata. Kot neto dajalka je mišljeno, da mora članica del svojih zalog, ki jih ima več kot je njena dopustna potrošnja, prodati tisti članici, ki je neto prejemnica zalog. V alokacijo so nujno vključena tudi naftna podjetja, ki opravljajo posamezne nakupe in prodaje. Cena, po kateri se prodajajo te zaloge znotraj članic, je bila skozi zgodovino vedno predmet hudih polemik. Nekatere države so se zavzemale za to, da bi bila to tržna cena, druge pa so bile bolj naklonjene neki primerni ceni. Do danes je IEA razvila matematično formulo, po kateri glede na vse relevantne podatke izračuna ceno, ki velja za alocirane količine derivatov. Cena naj bi bila tako enaka ceni podobne komercialne transakcije v mirodobnem času.

- Na podlagi izračuna neto pozicije posamezni članici lahko le-ta potem izračuna, koliko ima sama na voljo svojih obveznih rezerv. Kako in koliko bo sama sproščala rezerve, je prepuščeno vsaki izmed njih, IEA le določi cilje, ki jih morajo doseči članice s sproščanjem

rezerv. Tudi glede določitve cen posameznih derivatov, po katerih bo potekala sprostitve, so vlade članic avtonomne skozi celotno obdobje krize.

– Uporaba rezervnih (neuporabljenih) dobav nafte, ki se v normalnih okoliščinah ne uporabljajo. Gre za uporabo manj rentabilnih vrtin in distribucijskih poti, ki v mirodobnem času niso izkoriščene. Tudi s temi količinami se poskuša nadomestiti izpadle količine zaradi motene oskrbe.

Prednost tega sistema pred ostalimi oblikami je predvsem v tretji točki, saj je z alokacijo rezerv med članicami kljub krizi mogoče doseči daljše obdobje za normalno delovanje gospodarstva.

Sistem je zasnovan za večje oblike kriz. To so krize, v katerih dnevna oskrba z nafto in njenimi derivati pade za več kot sedem odstotkov. To je tudi vzrok, da je IEA po krizi leta 1983 ugotovila, da omenjeni sistem ni več ustrezen za vse oblike kriz. Možno je, da nastopi kriza, ki ne izpolnjuje pogojev sprožitve ESS-a, vendar ima velik vpliv na delovanje gospodarstva. Zaradi tega so se začele ideje o razvoju novega, bolj prilagodljivega sistema.

3.3.2. Ukrepi za omejevanje porabe in sproščanje domačih rezerv

Sistem CERM (Coordinated Emergency Response Measures) je bil razvit za sprejemanje ukrepov, ki bodo čimbolj zmanjšali ekonomske škode kriz. Prilagodljiv naj bi bil do te mere, da lahko upošteva posebnosti vsake krize posebej.

Tudi CERM predvideva dve vrsti ukrepov za delovanje v krizi, to sta sproščanje rezerv in omejevanje potrošnje. Sami postopki so dokaj podobni tistim iz ESS-a. Razlika je le v tem, da se sistem lahko sproži tudi, če ni padca v oskrbi za vsaj sedem odstotkov. Tako je naloga Upravnega odbora Agencije, da v vsaki nastali situaciji oceni njeno resnost preko podatkov informacijskega sistema. Na podlagi ocene nato predvidi začetek krize, vzroke zanjo, možen potek krize, obdobje trajanja ter nadaljnje dogajanje na naftnem trgu.

V skladu z vsemi predpisi in s programom IEA se določi, kateri ukrepi bi bili najprimernejši za vzpostavitev prvotnega ravnotežja med ponudbo in povpraševanjem. Ti ukrepi veljajo za vse članice, ne glede na to, koliko je posamezna članica prizadeta. Akcije članic, ki jih določi upravni odbor, so lahko skupne in veljajo za vse članice, lahko pa so samostojne. To pomeni, da IEA določi samo okvire ukrepov, vsaka članica pa se posebej odloči, kako bo te akcije izvajala.

Oba opisana sistema sta povsem ločena in se lahko izvajata hkrati, neodvisno eden od drugega. Odločitev o tem, katerega izmed sistemov uporabiti v posamezni krizi, je v rokah Upravnega odbora IEA, ki prouči vse relevantne informacije za posamezno krizo. Vseeno lahko ugotovimo, da so ukrepi v okviru CERM-a bolj primerni za manjše in srednje velike

krize oz. krize, ki nastanejo samo v eni ali v nekaj članicah. Sistem ESS pa je primernejši za večje krize, ki prizadenejo tako vse članice Agencije kot tudi svetovno gospodarstvo. Danes se ESS ne zdi tako pomemben, kot je bil leta 1974, vendar se lahko zaradi vedno višjega neto uvoza članic njegova pomembnost ponovno poveča.

3.4. INFORMACIJSKI SISTEM IEA

Vse od začetka delovanja IEA se je razvijal celostni sistem informacij kot osnova za ugotavljanje in analiziranje posameznih nastalih kriznih situacij na naftnem trgu. Članice so danes zavezane k sprotnemu posredovanju relevantnih informacij.

Do danes se je sistem razvil tako, da na podlagi podatkovne baze omogoča:

- spremljanje mesečne ponudbe in povpraševanja po nafti in njenih derivatih za članice in skupino;
- sprotno spremljanje cene nafte, tako na svetovnem, kot tudi na nacionalnih trgih;
- spremljanje uvoza in izvoza nafte in njenih derivatov za posamezno članico;
- izračun neto pozicije vsake članice;
- izdelavo četrtletnih IEA napovedi gibanja svetovne ponudbe in povpraševanja po nafti;
- izdelavo četrtletne SEQ napovedi o možnih krizah v oskrbi v prihodnosti;
- ugotavljanje mesečnih kritičnih točk v oskrbi;
- spremljanje posledic sprejetih ukrepov omejevanja povpraševanja oz. sprostitve zaloga;
- izdelavo priporočil in nasvetov za delovanje v krizi.

Viri informacij so vladni organi posameznih članic, statistične publikacije članic ter publikacije drugih relevantnih združenj. V mirodobnem času članice mesečno posredujejo vse pomembne podatke za nazaj. V krizi pa so zadolžene, da posredujejo podatke preko posebnih formularjev oz. vprašalnikov. Le ti morajo vsebovati zahtevane podatke za pet mesecev, to je za dva predhodna, trenutnega in napovedi za naslednja dva meseca. Na podlagi pridobljenih podatkov iz vprašalnikov je omogočeno, da IEA v vsakem trenutku krize lahko oceni, kakšni so trendi gibanja znotraj krize, in v skladu s tem predvidi, kako se bo kriza nadaljevala.

3.5. MEDNARODNI ENERGETSKI FORUM

Obdobje po letu 1973 je kazalo na to, da se v svetovnem naftnem sektorju oblikujeta dva bregova, pri čemer so na enem države proizvajalke nafte združene v OPEC, na drugem pa države neto potrošnice nafte, ki uveljavljajo svoje interese preko IEA-ja. Obe organizaciji sta po Zalivski krizi leta v 1991 začeli ugotavljati, da si interesi teh dveh skupin držav ne nasprotujejo. Omenjena ugotovitev je bila povod za to, da je bil na pobudo Venezuele in Francije sredi leta 1991 ustanovljen Mednarodni energetski forum (International Energy Forum). Njegova naloga naj bi bila, da na podlagi srečanj med državami proizvajalkami ter

potrošnicami zagotovi neformalne in neposredne dialoge, s katerimi bi reševali probleme teh držav ter hkrati vzpostavili zaupanje med njimi.

Ena izmed osnovnih ugotovitev, ki je bila leta 2001 sprejeta na podlagi desetletnega delovanja foruma je, da je interes obeh skupin držav, da se na svetovnem trgu oblikuje neka srednja, za vse subjekte sprejemljiva cena nafte.

Države OPEC-a niso zainteresirane, da cene nafte padejo pod določeno raven, saj s tem izgubijo velik del prihodka, po drugi strani pa tudi niso zadovoljne z visokimi cenami, saj le-te lahko povzročijo, da potrošnice sprostijo svoje obvezne rezerve. To bi za proizvajalke pomenilo propad njihovega gospodarstva, saj so vse po vrsti preveč odvisne od izvoza nafte, da bi lahko brez njega preživele več kot nekaj dni. Poleg tega visoke cene nafte povzročijo, da potrošnice pričnejo iskati alternativne vire energije oz. začnejo nadomeščati nafto z drugimi enegetskimi viri. To dolgoročno pripelje do zmanjševanja porabe nafte, kar pa prav tako ni v interesu držav proizvajalk.

Na drugi strani bi za države neto potrošnice pomenile visoke cene nafte nižjo potrošnjo, višjo inflacijo in tudi brezposelnost (opisano že v točki 2.1.). Prav tako bi tudi prenizke cene nafte dolgoročno negativno vplivale na gospodarstvo potrošnic. Pri nizkih cenah bi bila potrošnja večja, to pa bi povzročilo višje investicije, le-te pa boljšo tehnologijo tako v proizvodnem kot tudi v storitvenem sektorju. Sodobna tehnologija pa pomeni višjo avtomatizacijo in manjše potrebe po nestrokovnem kadru, kar ponovno pripelje do brezposelnosti.

To so temeljni vzvodi za to, da obe skupini udeležencev na naftnem trgu težita k neki sprejemljivi ceni nafte na svetovnem trgu. Kljub vsebinski pomembnosti sta udeležba in sodelovanje preko foruma neformalna in temeljita na dogovoru med posameznimi udeleženci le-tega. Sklepi, sprejeti na forumu, so neobvezujoči in nimajo nobene formalne vrednosti. Kljub temu pa so zaradi omenjenih prednosti dogovorov le-ti pri obeh straneh akterjev svetovnega naftnega trga zaželeni.

3.6. SODELOVANJE IEA Z INDUSTRIJO

Sodelovanje z industrijo je za delovanje IEA izrednega pomena tako v mirnem času kot tudi v času krize. Temelji na prostovoljni osnovi, pri čemer so glavni pobudniki sodelovanja vlade članic. Skupina sodelujočih podjetij trenutno zajema 40 mednarodnih korporacij, ki pokrivajo 70 odstotkov celotne mednarodne dobave nafte. V mirnem času ta podjetja posredujejo podatke svojim vladam, te pa naprej IEA. V času krize pa so podjetja zavezana k direktnemu posredovanju podatkov Agenciji (The History of the International Energy Agency, 1994, str. 105).

Sodelovanje IEA s podjetji je nujno zaradi naslednjih razlogov:

- pridobivanje informacij o izvozu in uvozu nafte, o domači proizvodnji in zalogah;

- industrija ima strokovnjake, ki so sposobni pomagati pri strokovni izpopolnitvi sistema alokacije;
- podjetja imajo znanje in izkušnje, ki so za delovanje v krizi izrednega pomena;
- imajo kontrolo nad večino rafinerij, transportom in distribucijskim sistemom.

V krizi so naftna podjetja odločilna za izvajanje predvidenih ukrepov IEA. Naloge podjetij v krizi so izvajanje oskrbe s sproščenimi količinami, izvajanje ukrepov v omejevanju potrošnje ter alokacija količin med članicami. Poleg tega morajo podjetja tudi v krizi skrbeti za normalno izvajanje tekočih poslov, neodvisno od ukrepov za delovanje v krizi.

Kljub temu da so za IEA podjetja nujnega pomena, obratno ni vedno tako. V nekaterih primerih morajo podjetja zaradi sodelovanja pri sproščanju rezerv ali alokaciji le-teh opustiti oz. omejiti svoje tekoče poslovanje, nad tem pa niso najbolj navdušena. Vzrok za tako stanje je v tem, da morajo po prenehanju krize vložiti velike napore za vzpostavitev prvotnih razmerij oz. nivoja poslovanja. V nekaterih primerih ima zato IEA vzvod, s katerim neko podjetje lahko prisili v sodelovanje.

3.7. SODELOVANJE IEA Z NEČLANICAMI (TUDI S SLOVENIJO)

Za IEA so nečlanice tako proizvajalke nafte kot tudi ostale neto potrošnice nafte. Zaradi statusa Slovenije nadaljevanje govori le o sodelovanju z ostalimi državami potrošnicami nafte, pri tem pa so v IEP-ju določene smernice sodelovanja Agencije z omenjenimi državami.

Predvideno je, da članice IEA tudi v času krize ne povečujejo uvoženih količin nafte za več kot v mirnem času, saj bi s tem škodile nečlanicam. Na podlagi zgodovinskih odnosov s posameznimi članicami se določi, kako z njimi sodelovati v krizi. Nobena nečlanica sicer ni vključena v katerikoli IEA-sistem delovanja v krizi, kljub temu pa se predvideva sodelovanje na nivoju svetovanja in skupnega nastopanja nasproti državam proizvajalkam.

Leta 1993 je tako prišlo do sklepa ministrov IEA, da se nečlanicam na podlagi bilateralnih pogodb omogoči vpogled v določene raziskave in strategije delovanja Agencije v primeru kriz. Poleg tega pravila IEP-ja ne prepovedujejo članicam, da bi na podlagi bilateralnega dogovora izvažale nafto nečlanicam tudi v krizi.

4. EVROPSKA UNIJA IN NJEN SISTEM DELOVANJA V PRIMERU KRIZE V OSKRBI Z NAFTNIMI DERIVATI

4.1. TRENUTNO STANJE V EU NA PODROČJU VARNOSTI OSKRBE

4.1.1. Notranji trg kot osnova za varno oskrbo

V okviru Evropske komisije ima pristojnost urejanja področij energije Generalni direktorat za energijo in promet, ki je razdeljen na posamezne direktorate. Z varnostjo oskrbe z energetske viri se ukvarja Direktorat za konvencionalne energije. V njegovi pristojnosti so torej vse v nadaljevanju opisane operacije v zvezi z delovanjem Unije za primer naftne krize.

Evropska unija je danes v fazi postopnega zaključevanja razvoja enotnega notranjega trga z energijo. Enotni trg energije sestavljajo trg elektrike, zemeljskega plina in naftnih derivatov. Pomenil naj bi območje, kjer je omogočeno prosto gibanje omenjenih energentov. Cilj enotnega trga je učinkovito delovanje le-tega in zagotovitev visoke stopnje varnosti oskrbe z vsemi energenti.

Pomanjkanje enotne in med članicami EU povezane infrastrukture (tako fizične kot tudi informacijske) lahko ovira normalno delovanje tako enotnega kot tudi posameznih nacionalnih trgov z energijo. To je v določenih okoliščinah lahko vzrok za manjšo varnost pri oskrbi (tudi z nafto in njenimi derivati). Pri tem je na enotnost trga treba gledati tudi z vidika posamezne članice. Večjo enotnost na notranjem trgu bi bilo mogoče doseči le s skupnimi pravili, ki bi jih predstavil Bruselj, kar pa bi glede na to, da članice tudi same odločajo o višini porabe naftnih derivatov, pomenilo popolno nestrinjanje le-teh.

Čeprav je stopnja konkurence na notranjem naftnem trgu EU ena izmed višjih v tem segmentu, je enotnost trga med članicami EU še vedno dokaj nizka. To je razvidno predvsem iz velikih razlik v ceni naftnih derivatov med članicami zaradi pomanjkanja konkurence v nekaterih članicah. To kaže na še ne dokončan proces razvojne faze notranjega trga. Večja konkurenca v posameznih članicah bi pomenila nižje cene in večjo diverzifikacijo oskrbe, s tem pa večjo konkurenco tudi na nivoju notranjega trga ter močnejšo strukturo oskrbe z naftnimi derivati na področju EU.

4.1.2. Poraba naftnih derivatov v EU

Na vedno večjo pomembnost varnosti oskrbe z naftnimi derivati v EU kažejo spodaj prikazani indikatorji (The European Union's Oil Supply, 2000, str. 3):

a) Povprečna dnevna poraba naftnih derivatov EU v letu 2000 je znašala 12 milijonov sodčkov, napoved za leto 2020 pa je 13,2 milijona sodčkov. Glavni povzročitelj višje porabe

naj bi bil transportni sektor, ki ima že danes v celotni porabi nafte in njenih derivatov 71-odstotni delež.

b) Odvisnost EU od uvožene nafte in njenih derivatov v letu 2000 je 75-odstotna, to pa pomeni, da EU sama proizvede le 25 odstotkov porabljene nafte. Ta odvisnost naj bi se do leta 2020 povišala na 85 do 90 odstotkov, predvsem kot posledica nekoliko manjše domače proizvodnje in napovedane širitve EU. Pri tem razen Romunije nobena od kandidatk za vstop v Unijo ni proizvajalka nafte.

c) Struktura uvožene nafte in njenih derivatov v EU je neugodna, saj 43 odstotkov uvoza pride iz držav OPEC-a, 30 odstotkov te količine pa iz Perzijskega zaliva. To pomeni nizko varnost dobave zaradi politične nestabilnosti teh območij in zaradi špekulativne naravnosti ukrepov OPEC-a. Pri tem je pomemben podatek tudi dejstvo, da EU že danes porabi 20 odstotkov svetovne proizvodnje nafte.

Povprečne obvezne rezerve v EU leta 2002 so bile enake količini, ki zadošča za 114-dnevno porabo. Količine obveznih rezerv med članicami nihajo od 90- do 114-dnevne porabe (Commission Communication to the European Parliament and the Council, 2002, str 15).

Ta dejstva kažejo, da je prihodnost glede oskrbe z naftnimi derivati EU kljub trenutnim zahtevam o obveznih rezervah negotova.

4.1.3. Veljavne direktive, ki urejajo področje delovanja v krizi

Trenutno urejajo problematiko na področju varnosti oskrbe z naftnimi derivati v EU tri direktive, ki jih je sprejel Svet Unije. Prva in tretja določata velikost in vrsto obveznih rezerv naftnih derivatov na področju EU, druga pa opredeljuje varnost oskrbe.

I. Direktiva 68/414/EEC

Sprejetje te direktive sega v same začetke oblikovanja skupne politike EU (takrat še Evropske gospodarske skupnosti) na področju obveznih rezerv nafte in njenih derivatov. Sprejetju je botrovalo povečanje pomembnosti uvožene surove nafte ter njenih derivatov pri oskrbi držav članic ter vedno večje zavedanje držav, da kriza lahko nastopi nepričakovano, same pa lahko z aktivno politiko zmanjšajo vplive krize na gospodarstvo (Direktiva Sveta EU 68/414/EEC). Glavno področje, ki ga je pokrivala direktiva, je bilo hranjenje obveznih rezerv v višini 65-dnevne porabe predhodnega leta. Določala je še skupine proizvodov, ki jih je treba hraniti, ter obveznosti poročanja vseh članic takratne skupnosti.

II. Direktiva 72/425/EEC

Zaradi vedno večje odvisnosti članic od uvožene nafte ter zaradi zavedanja o tem, da je z določenimi, z zakonom predpisanimi orodji mogoče zmanjšati tveganje, da v krizi pride do

špekulacij na trgu, je Evropska unija v letu 1972 sprejela novo direktivo. Njeno vsebino lahko strnemo v naslednje točke (Direktiva Sveta EU 72/425/EEC):

a) Vsaka članica EU mora biti v krizi pri oskrbi z naftnimi derivati pripravljena ustrezno ukrepati. To mora doseči s pripravo primerne plana delovanja v krizi, z ustanovitvijo ustreznih institucij, ki bodo koordinirale delovanje v krizi ter z organizacijsko razporeditvijo koordiniranja in sprejemanja odločitev med ustrezne organe. Naloga teh organov je proučiti posamezno krizno situacijo ter sprejeti določene ukrepe glede omejevanja porabe naftnih derivatov, sproščanja obveznih rezerv in zagotavljanja nemotene oskrbe upravičenim porabnikom.

b) V krizi je Evropska komisija odgovorna za sklic izrednega posvetovanja med članicami o koordiniranih ukrepih za delovanje v krizi. Posvet se lahko skliče na predlog Evropske komisije oz. na predlog ene ali več njenih članic. Na tem posvetovanju se na podlagi ocenitve resnosti krize lahko predlagajo ukrepi za omilitev krize.

c) Višina obveznih rezerv, ki jih mora hraniti posamezna članica, se poviša na 90 dni porabe predhodnega leta.

III. Direktiva 98/93/EEC

Prva direktiva je bila sprejeta leta 1968 in v skladu s hitrim razvojem v naftnem sektorju ni več reševala vseh področij, zato je Evropska unija v letu 1998 na področju varnosti oskrbe z nafto in njenimi derivati sprejela še eno direktivo. Glavna tema, ki jo je ta direktiva urejala, je, da imajo članice EU, ki črpajo lastno nafto in imajo proizvodnjo naftnih derivatov, možnost zmanjšati svojo obveznost skladiščenja obveznih rezerv. Zmanjšanje se nanaša na del, ki odraža njihovo proizvodnjo nafte oz. njenih derivatov, vendar ne za več kot 25 odstotkov od 90-dnevne porabe predhodnega leta (Direktiva Sveta EU 98/93/EEC).

4.2. OBSTOJEČI SISTEM – TRENUTNO STANJE, POMANJKLJIVOSTI IN PREDLAGANE REŠITVE

4.2.1. Opis sedanjih predvidenih ukrepov za primer krize

Direktiva 73/238/EEC, s katero je opredeljena varnost oskrbe z naftnimi derivati, je pomenila prvi korak k razvoju zmanjšanja zunanje odvisnosti EU od uvoza naftnih derivatov. Danes omenjena direktiva še vedno ureja področje varnosti oskrbe, vendar zaradi sprememb tako na svetovnem trgu nafte kot tudi na prenovljenem notranjem evropskem trgu ni več kos reševanju tekočih problemov oskrbe.

Zaradi pospešenega razvoja notranjega trga nafte EU je le-ta postal eden izmed najbolj povezanih internih trgov energije na svetu, vendar je razvoj zaobšel izdelavo in sprejetje nujnih posodobljenih ukrepov za zagotavljanje varnosti oskrbe z naftnimi derivati.

V tem trenutku se kaže, da EU nima enotnega, usklajenega in povezanega sistema za delovanje v primeru krize v oskrbi z naftnimi derivati. Če bi do nje prišlo danes, je postopek ukrepov v okviru EU zelo okrnjen.

Pomanjkljivosti lahko strnemo v naslednje točke:

a) Na ravni Unije bi bil v primeru krize pod okriljem Evropske komisije sklican izredni sestanek predstavnikov in strokovnjakov članic, na katerem bi se posvetovali o resnosti krize in o možnih ukrepih za omilitev njenih posledic. Le-to ne predstavlja zagotovila za enotne in usklajene ukrepe v vseh članicah za nujno učinkovito delovanje skupnega notranjega trga. EU nima nobenih vzvodov, s katerimi bi lahko sprostila obvezne rezerve članic. Odločitev o tem, kdaj in za koliko sprostiti rezerve, je izključno v rokah vsake posamezne članice. Ob sprostitvi rezerv ene članice bi to lahko vplivalo na delovanje skupnega notranjega trga nafte.

b) Za primer hujše oz. dolgoročnejske krize EU nima izoblikovanega programa in ne sistema za solidarno delitev obveznih rezerv med članicami, ki tvorijo enoten notranji trg, saj je velika verjetnost, da bi kriza nastopila na celotnem enotnem trgu.

c) Neenotnost sistema hranjenja obveznih rezerv naftnih derivatov. V članicah Unije so razširjeni trije sistemi hranjenja rezerv:

- obvezne rezerve so v popolni pristojnosti ustrezne državne institucije;
- obvezne rezerve so v delni pristojnosti ustrezne državne institucije;
- obvezne rezerve so prepuščene v pristojnost podjetjem, ki se ukvarjajo s trgovanjem;
- in z distribucijo naftnih derivatov.

Tako v tretjem kot tudi v drugem sistemu se pojavlja vprašanje točnosti podatkov o količinah, ki so na voljo za sprostitev v primeru krize. Gre za problem, da se v veliki večini primerov v teh dveh sistemih tako operativne (namenjene trgu) kot tudi strateške rezerve hranijo skupaj. S tem se delno zamegli slika o velikosti obveznih rezerv posamezne članice. Poleg tega so nekatera podjetja zaradi hranjenja obveznih rezerv postavljena v neugoden položaj v primerjavi s konkurenco, saj pomeni hranjenje obveznih rezerv tudi določene stroške v smislu manjših skladiščnih zmogljivosti, namenjenih komercialnim poslom.

d) Zakonodaja EU ne predvideva enotnih pravil, ki bi določala, kakšen mora biti padec dejanske oskrbe, da se sprostijo obvezne rezerve. Področje ocenitve pomembnosti padca je zato dodeljeno vsaki članici posebej. Nekatere članice imajo zelo stroga pravila, kdaj sproščati rezerve, druge pa se srečujejo z zelo ohlapnimi omejitvami v njihovi zakonodaji. Individualno ukrepanje ob krize bi povzročilo nasprotni učinek prednosti, ki jih prinašajo skupne operacije na enotnem notranjem trgu.

e) Problemi, ki niso predvideni v trenutni zakonodaji, lahko nastanejo tudi zaradi napovedanih padcev pri oskrbi v bližnji prihodnosti. Imeli bi psihološki učinek na trgu, prišlo bi do paničnega kupovanja naftnih derivatov, čeprav bi bila v tistem trenutku ponudba in povpraševanje uravnotežena. To bi povzročilo tržno neravnovesje in nepredvidljivo dvigovanje cen surove nafte in njenih derivatov. Korekcijski in omejevalni ukrepi oz. uravnavanje tržnega položaja s sprostitvijo obveznih rezerv so v tem primeru nujni za omejitev vpliva težav na celotno gospodarstvo.

Z nezadostno oblikovanim poenotenim sistemom odziva na probleme v oskrbi je EU ranljiva tako z ekonomskega kot tudi z geopolitičnega in socialnega vidika.

4.2.2. Predlagane spremembe na področju delovanja v krizi

Ukrepi, ki bodo izboljšali varnost oskrbe z naftnimi derivati v EU, morajo temeljiti na vseh elementih delovanja skupnega notranjega trga z nafto in njenimi derivati. Glede na veliko odvisnost EU od uvoza nafte morajo ustrezne institucije posvetiti več pozornosti problematiki delovanja v krizi.

Probleme na tem področju je osvetlila tudi t.i. »Zelena knjiga o varnosti oskrbe z energijo«, ki je pokazala, da EU nima nobenih vzvodov, s katerimi bi lahko vplivala na pogoje zunanje oskrbe z naftnimi derivati. Ugotovljeno je bilo, da vsaka politična odločitev posamezne članice EU v zvezi z varnostjo oskrbe z naftnimi derivati posledično vpliva na delovanje trga v ostalih članicah. Zato morajo biti ukrepi za delovanje v krizi in skupno nastopanje na trgu nasproti državam proizvajalkam poenoteni in sprejeti v vseh članicah EU (Commission Communication to the European Parliament and the Council, 2002, str. 12).

Evropska komisija je zaradi omenjenih problemov posredovala Evropskemu parlamentu in Svetu EU predlog nove direktive na področju ukrepov za izboljšanje stanja oskrbe z naftnimi derivati. Predlogi direktive se nanašajo na naslednje sklope (Proposal for a Directive of the EU Parliament and of the Council, 2002, str. 1):

a) Cilj direktive je zagotoviti primerno delovanje notranjega trga naftnih derivatov EU. V skladu s tem ciljem so predlagani novi ukrepi na področju obveznih rezerv naftnih derivatov, ukrepov delovanja v krizi ter oblikovanja skupnih akcij za primer hujše krize v oskrbi z derivati.

b) Obvezne rezerve naftnih derivatov se morajo v vsaki od članic za vse tri (v predhodni direktivi) določene skupine derivatov (katere so, glejte točko 5.4.2.) čimprej povečati na višino 120-dnevne porabe predhodnega leta, vendar ne kasneje kot do 1. januarja 2007.

c) Vse članice EU morajo ustanoviti državno institucijo, ki bo skrbela za vsaj eno tretjino obveznih rezerv vsake izmed omenjenih treh skupin derivatov. Ob sprostitvi obveznih rezerv ta institucija posreduje v uporabo sproščeno količino derivatov podjetjem, ki se ukvarjajo z distribucijo in prodajo le-teh. Za obvezne rezerve, ki jih imajo v oskrbi podjetja, se za sproščeno količino te obvezne rezerve zmanjšajo in spremenijo v operativne rezerve.

d) Članice morajo vzpostaviti ustrezen sistem, ki bo zagotavljal stvarne, zanesljive in primerljive podatke o obveznih rezervah, ki jih hranijo na svojem območju ali na območju druge članice.

e) Evropska komisija lahko na podlagi odločitve v hujši krizi omeji porabo naftnih derivatov (samo za določene porabnike, lahko pa tudi za vse) ali sprostí obvezne rezerve vseh članic EU. Pri tem se določi meja padca svetovne ponudbe naftnih derivatov, ki je vzvod za ukrepanje. Padec zmanjšanja le-te mora doseči vsaj 7 odstotkov. S temi odločitvami mora čim manj vplivati na konkurenco na notranjem trgu nafte.

f) Ob splošni napovedi o problemih pri oskrbi z nafto v prihodnosti ter pričakovanih nihanjih na trgu lahko Evropska komisija postopno sprostí določeno količino obveznih rezerv v vseh članicah za vzpostavitev ravnotežja na trgu. V skladu s to zahtevo bodo morale nekatere članice spremeniti svojo zakonodajo, ki sedaj še ne dopušča sproščanja na podlagi takega vzvoda. Meja, ki jo mora cena nafte doseči na trgu, da se začne ukrepati, se izračuna ob nastanku vsake krize. Izračun upošteva ceno nafte na "spot" trgu za obdobje 12 mesecev in povečanje celotnega stroška uvoza nafte EU tekočega leta v primerjavi s stroškom predhodnih petih let. Ta strošek ne sme preseči pol odstotka BDP-ja Evropske unije.

g) Članice EU morajo v svoje sisteme vgraditi vse predvidene elemente te direktive. Pri tem so zavezane hkrati z zahtevami izdelati plan delovanja v krizi, ki določa vse ukrepe delovanja, skladno s to direktivo.

h) Komisija bo na podlagi sprejetja direktive razvila Evropski opazovalni sistem, ki bo imel naslednje naloge:

- merjenje vseh relevantnih postavk na notranjem in svetovnem naftnem trgu;
- merjenje oskrbe z derivati in analiziranje posameznih svetovnih situacij;
- merjenje in nadzor nad obveznimi rezervami naftnih derivatov v članicah EU.

Vse članice bodo morale prilagoditi svoje delovanje na področju oskrbe z naftnimi derivati in oblikovanju obveznih rezerv omenjeni direktivi. Kljub temu bo imela vsaka članica možnost, da po svoji presoji sama sprostí obvezne rezerve, če bo ugotovila, da je to potrebno.

Če bo Evropska komisija ocenila, da je treba sprejeti določene ukrepe zaradi vzrokov, ki bodo povzročili moteno oskrbo z naftnimi derivati, bodo vse članice morale sprejeti te ukrepe

soglasno. Ukrepi za zmanjšanje krize so lahko v obliki sprostitve rezerv ali kot ukrepi za zmanjšanje porabe derivatov.

Sprejetje omenjene direktive naj bi po ocenah EU v naslednjih letih prineslo znižanje porabe konvencionalnih virov energije za okrog 10 odstotkov. S tem se bo preprečilo nadaljevanje trenda rasti povpraševanja po teh virih kot posledica rasti potrošnje v primarnem in terciarnem sektorju.

Pri sprejemanju ukrepov, navedenih pod točko f, bo Komisija ocenila zunanji šok z upoštevanjem vpliva na gospodarsko rast, zaposlenost in ranljivost določenih skupin ekonomskih subjektov, ki jih bo povzročila sprememba cene derivatov na trgu. Na podlagi te ocene bo izračunala t.i. kritično mejo, ki jo mora motnja v oskrbi doseči, da se sprejmejo ukrepi za zmanjšanje posledic motnje. Iz predlagane direktive je razvidno, da bo Komisija v primeru krize vsakič ocenila vse relevantne elemente, na katere kriza vpliva, in s tem priredila ukrepe glede na posamezno motnjo v oskrbi.

Namen ustanovitve evropskega opazovalnega sistema je združiti vse dostopne podatke in informacije ter ob pomoči strokovnjakov s pristojnih področij proučiti vse tehnične in strokovne elemente, ki bi lahko povzročili potencialno krizo na eni in vse posledice možnih ukrepov za omilitev učinkov krize na gospodarstvo na drugi strani.

Poudariti je treba, da je postopek sprejemanja zakonodaje in s tem tudi posameznih direktiv v Evropski uniji dokaj zapleten in dolgotrajen. Problem se kaže v tem, da organi, ki sodelujejo v postopku sprejemanja zakonodaje (Evropski parlament, Evropski svet, Evropska komisija ter članice Unije), ponavadi nimajo enotnih pogledov in mnenj. Področje, ki vpliva na varnost oskrbe z nafto in naftnimi derivati ter posredno tudi na neodvisnost posamezne države o odločanju glede uporabe instrumentov delovanja v krizi, pa je še bolj občutljivo, saj vpliva na neodvisnost članic pri odločanju. Zato imajo članice Unije že danes različne pomisleke in zadržke glede vsebine predlagane direktive. Pri tem imajo nekatere čisto tehnične argumente, druge pa povsem načelne pomisleke, saj ne želijo dodatnega diktiranja Bruslja oz. Unije.

4.3. PRIMERJAVA DVEH SISTEMOV DELOVANJA V KRIZI

Za lažje razumevanje slovenskega sistema obveznih rezerv ter delovanja v krizi služi primerjava obeh za Slovenijo relevantnih kriznih sistemov, to je sistema IEA in sistema EU. Čeprav so vse trenutne članice EU tudi članice IEA, so razlike v sistemih opazne. Vsebina sistema EU je za našo državo še posebno pomembna, saj bo s 1. majem 2004 postala polnopravna članica EU, in bo zavezana k pristopu v skupni evropski sistem delovanja v krizi.

Prva izmed razlik v obeh poglavjih opisanih sistemov je ta, da imata integraciji različne kriterije glede hranjenja obveznih rezerv. IEA predvideva, da je višina rezerv neke države enaka njenemu 90-dnevnemu uvozu nafte in njenih derivatov iz predhodnega leta, EU pa

določa rezerve v višini 90-dnevne porabe države v predhodnem letu. Čeprav obe določata 90 dni, prihaja pri izračunu količine obveznih rezerv po obeh kriterijih znotraj ene članice do razlike v višini porabe za nekaj dni, saj Evropska unija enači 90-dnevno bruto porabo z neto, IEA pa za izračun upošteva neto uvoz.

Po letu 1980 je IEA ugotovila, da obstoječi sistem ne zadošča za soočanje z novimi krizami na naftnem trgu. Zato je tudi razvila CERM-sistem, ki predvideva ukrepanje, tudi preden so doseženi določeni kriteriji (padec oskrbe z nafto za 7 odstotkov). Vendar je za sprožitev CERM-sistema potrebno popolno soglasje Upravnega odbora IEA (Governing Board), v katerem so predstavniki vseh članic integracije. To pomeni, da eden izmed šestindvajsetih članov Odbora lahko onemogoči sprožitev sistema, kar pa glede na to, da so članice geografsko razpršene po vsem svetu in da imajo različne poglede na posamezne probleme, ni tako nemogoče. Države, kot so ZDA, Avstralija, Japonska in Koreja, velikokrat nimajo enakih prioritet ne na političnem ne na gospodarskem področju v primerjavi z EU. Kljub temu je soglasje teh držav nujno potrebno za sprejemanje določenih ukrepov. To pomeni, da tudi če EU predlaga sprejetje ukrepov za omejevanje posledic v krizi, le-te lahko onemogoči ena sama članica. Obstoječi mehanizem IEA tako ne dopušča EU, ki se šteje za drugo največjo velesilo na svetu, da ima določeno moč pri sprejemanju odločitev na tako pomembnem strateškem področju, kot je naftni sektor.

Zaradi teh razlogov in zaradi razvoja skupnega enotnega trga energije v EU ter zaradi njegovih posebnosti je nujno, da Unija razvije svoj celostni in enotni sistem za ravnanje v krizi.

Gledano s političnega stališča delovanja v krizi je IEA le tehnična organizacija in ima omejene pristojnosti. Na drugi strani pa ima sprejetje določenih ukrepov s strani EU tako politično kot tudi zakonsko podlago, ki vrednostno presega odločitve IEA.

Kljub omenjenim razlikam je Evropska komisija že več let aktiven član pri razvijanju, izboljševanju ter preizkušanju sistema ESS. Poleg tega obe instituciji sodelujeta na področjih, kot so sprejemanje ustreznih odločitev za primer krize, stopnje prisotnosti industrije v reševanju krize, omejevanja porabe in informacijskega sistema.

5. SLOVENIJA IN NJENA PRIPRAVLJENOST NA SPOPAD S KRIZO PRI OSKRBI Z NAFTNIMI DERIVATI

5.1. ZAVOD ZA BLAGOVNE REZERVE NAFTE IN NJENIH DERIVATOV TER NJEGOV POMEN ZA DELOVANJE V KRIZI

Slovenija je bila pred letom 1990 kot sestavni del SFRJ vključena v jugoslovanski sistem oblikovanja obveznih rezerv nafte in njenih derivatov. Ta sistem se je začel oblikovati po

krizi leta 1973 s sprejetjem Odloka o oblikovanju blagovnih rezerv, zajet pa je bil tudi v Ustavi RS, v kateri se je le-ta obvezala, da bo oblikovala stalne republiške rezerve za nemoteno delovanje v izrednih in vojnih razmerah. V letu 1978 je bil sprejet program oblikovanja, porabe in financiranja republiških blagovnih rezerv, ki je določal tudi plan za izgradnjo potrebnega rezervoarskega prostora za nafto in njene derivate. Vendar se ta plan v kasnejših letih ni povsem realiziral, predvsem zaradi finančnih problemov. Tako so v letu 1990 zgrajene skladiščne kapacitete za nafto in njene derivate omogočale 14 dni mirnodobne porabe (Podkrižnik, 2002, str. 61).

Vzrok za tako majhne skladiščne kapacitete do leta 1990 je treba iskati tudi v političnih odločitvah v preteklosti. Jugoslavija ni bila vključena v noben strateški pakt, torej ne v NATO ne v Varšavski pakt, zato se na tem teritoriju ni gradilo toliko strateških rezervoarskih kapacitet kot v ostalih državah srednje Evrope, ki so bile na mejnih področjih omenjenih integracij.

Kljub pomembnosti blagovnih rezerv je bil v Sloveniji šele leta 1995 sprejet ustrezni Zakon o blagovnih rezervah (Uradni list RS, št. 60/95), ki je vključeval tudi blagovne rezerve nafte in njenih derivatov. S tem zakonom je bil ustanovljen tudi Zavod za blagovne rezerve, ki ima status gospodarske javne službe.

Zaradi same pomembnosti zalog nafte in njenih derivatov za normalno delovanje gospodarstva ter zaradi prilagoditve evropskim direktivam je bil leta 1998 sprejet Zakon o dopolnitvah zakona o blagovnih rezervah (Uradni list RS, št. 38/99). Te dopolnitve so določile ustanovitev Zavoda za blagovne rezerve nafte in njenih derivatov (v nadaljevanju ZORD), ki je pooblaščen za zagotavljanje oblikovanja in vzdrževanja obveznih rezerv nafte in njenih derivatov za tri z zakonom določene skupine proizvodov (ki so skladne s skupinami, ki jih zahteva zakonodaja EU).

Sistem, ki si ga je Slovenija izbrala pri oblikovanju obveznih rezerv, ustreza sistemu, pri katerem obvezne rezerve zagotavlja za to ustanovljena neodvisna agencija, neodvisno od naftne industrije oz. naftnih trgovcev. Naloge te agencije (ZORD-a) lahko razvrstimo v tri skupine:

- Zagotavljanje skladiščnih kapacitet, ki jih je treba prilagoditi programu doseganja 90-dnevnih rezerv do leta 2005 in vsakoletnemu novemu izračunu rezerv glede na porabo v predhodnem letu.
- Nakup nafte in njenih derivatov; pri tem je treba biti pozoren na nabavljene količine in kakovost derivatov v skladu z nakupno politiko ZORD-a.
- Nadzor nad količinami in kakovostjo; pri tem gre za dve vrsti nadzora: za nadzor nad uvoženimi količinami s strani podjetij za uvoz in prodajo, ter za nadzor nad

količinami in kakovostjo uskladiščenih količin, predvsem zato ker pri dolgotrajnem skladiščenju lahko nafta oz. njeni derivati spremenijo svojo kvaliteto.

Trenutne zaloge, ki so na voljo, so enake ca. 60-dnevni mirodobni porabi v letu 2002 in so enake 346.512.664 kg naftnih derivatov. Shranjene so v skladiščih naftnih derivatov po vsej Sloveniji in v tujini. Njihovo kapaciteto prikazuje Tabela 2 v poglavju 5.4.2.

Zakonodaja EU omogoča, da država lahko del svojih rezerv hrani v drugi državi, vendar morata imeti državi sklenjen bilateralni sporazum. Slovenija ima tako del svojih rezerv shranjenih v Nemčiji in Italiji, namere po hranjenju rezerv na Madžarskem pa so bile neuspešne. Ocenjena količina v tujini hranjenih rezerv je 138.605 ton derivatov.

Financiranje ZORD-a poteka po Zakonu o blagovnih rezervah. Sredstva se pridobivajo iz dveh virov. Prvi, večji del, so članarine, ki jih plačujejo distributerji in uvozniki nafte in njenih derivatov. Članarino plačajo subjekti, ki so v minulem letu uvozili več kot 25 ton nafte. Drugi del financiranja pa so najeta posojila Zavoda.

Kljub temu, da je ZORD omejen z višino dobljene članarine, je le-ta v primerjavi s sosednjimi državami na enoto uvožene nafte oz. derivata dokaj visoka. Upravičljiva je zaradi višjih stroškov delovanja Zavoda, katerih vzroki so:

- Slovenija nima lastne rafinerije (oz. jo je imela v Lendavi, vendar jo je zaprla), zato mora kupovati dražje naftne derivate.
- V Sloveniji ni naravnih pogojev, ki bi omogočali gradnjo cenejših podzemnih rezervoarjev (kavern), zato je prisiljena graditi dražja kovinska nadzemna skladišča.
- Podjetja v Sloveniji, ki imajo v lasti skladiščne kapacitete, se zavedajo, da imajo dominanten položaj in zato zaračunavajo tudi do dvakrat dražjo ceno skladiščenja, kot je v tujini, čeprav so kapacitete relativno zastarele in komaj izpolnjujejo zahteve glede kakovosti.
- Ekološki standardi za gradnjo skladišč naftnih derivatov so zelo strogi, zato pomeni nova gradnja visok finančni zalogaj. Po nekaterih ocenah naj bi cena skladiščenja v novih skladiščih, ki upošteva tudi stroške izgradnje, pomenila trikratnik cene skladiščenja v tujini.

V okviru finančnega poslovanja ZORD-a se le-ta srečuje z dvema tudi za krizo zelo pomembnima vrstama tveganja:

- cenovno tveganje – spreminjanje tržne cene nafte;
- valutno tveganje – ker so cene nafte na trgu predvsem v ameriških dolarjih, je vpliv tečaja dolar/tolar nezanemarljiv; tečajne razlike so lahko tako pozitivne kot tudi negativne.

Tveganjem se da izogniti predvsem z izvedenimi instrumenti na terminskih trgih. ZORD-u uspeva prenašati nekaj teh tveganj na dobavitelje, pri katerih zahteva fiksno ceno nafte in naftnih derivatov v tolarjih.

5.2. ZAKONSKE OSNOVE DELOVANJA V KRIZI

V zvezi s krizo in delovanjem v njej že omenjeni Zakon o blagovnih rezervah najprej opredeljuje dogodke, ki bi povzročili sprostitve rezerv. Ti dogodki so:

- večje motnje in nestabilnosti na trgu,
- naravne in druge nesreče večjega obsega,
- vojna.

Zakon omenja tudi termin »osnovna preskrba«, ki naj bi predstavljala preskrbo z osnovnimi živili, neživilskimi proizvodi, ki so nujno potrebni za življenje ljudi, reprodukcijskim materialom ter strateškimi surovinami, med katere spadajo tudi naftni derivati.

Vlada RS v krizi pri oskrbi po zakonu pooblasti pristojnega ministra (v tem primeru ministra za gospodarstvo), da v soglasju z ministrom, pristojnim za posamezno področje (tudi za preskrbo je zadolženo omenjeno ministrstvo), odloča o uporabi posameznih blagovnih rezerv.

Tako Ministrstvo za gospodarstvo v zvezi s krizo:

- spremlja sprotno preskrbljenost trga z nafto in ugotavlja predvideno preskrbljenost ter o tem poroča Vladi RS;
- zbira podatke o količinah uvožene nafte po vrstah derivatov v posameznem mesecu in ugotavlja količine letnega uvoza blaga preko posameznih uvoznikov;
- analizira vpliv gospodarskih gibanj na preskrbljenost trga ter na blagovne rezerve naftnih derivatov v prihodnjem trimesečnem in polletnem obdobju in o tem poroča Vladi RS;
- izvaja stalne priprave za delovanje sistema blagovnih rezerv v posameznih, zgoraj navedenih primerih krize.

Opozoriti je treba tudi na institucionalno neusklajenost vodenja energetske politike in sistema obveznih rezerv nafte in njenih derivatov. Kljub temu da je varnost oskrbe z energijo ena izmed temeljnih nalog, ki jih mora reševati energetska politika neke države, je le-ta v Sloveniji dodeljena drugi instituciji kot varnost oskrbe. Za varnost oskrbe z naftnimi derivati je v naši državi zadolženo Ministrstvo za gospodarstvo, nosilec energetske politike pa je Ministrstvo za okolje in prostor. Z vidika izdelave plana ukrepov za delovanje v krizi ter

usklajenosti le-tega z energetske politiko Slovenije bi lahko prišlo do določenih neusklajenosti oz. trenj med navedenima ministrstvom.

Vlada RS je po zakonu zavezana k izdelavi programa blagovnih rezerv, s katerim določi teritorialno razmestitev blaga na podlagi obrambnih načel in glede na potrebe preskrbe. Teritorialna razmestitev blagovnih rezerv naftnih derivatov je bolj kot za potrebe preskrbe pomembna zaradi obrambnih načel. V primeru vojne bi bila ključnega pomena tudi lokacija posameznih skladišč znotraj države. Preskrba ob ostalih krizah pa zaradi majhnosti teritorija, ki ga pokriva Slovenija, v času krize lahko poteka iz obstoječih skladišč, ki so locirana podobno kot skladišča operativnih (komercialnih) zalog, kar seveda ne velja za v tujini shranjene rezerve.

5.3. POSTOPKI DELOVANJA V OKVIRU KRIZE

Postopke delovanja v krizi določata Vlada RS in Ministrstvo za gospodarstvo v dokumentu z nazivom »Operativni načrt sprostitve obveznih rezerv naftnih derivatov na trg«. Ne glede na omenjeni dokument sem po zakonsko predvidenih postopkih ter proučitvi nekaterih tujih, v literaturi dostopnih modelov, neodvisno od omenjenega načrta izdelal v nadaljevanju prikazani model delovanja v krizi, ki bi lahko prišel v poštev za Slovenijo.

Po 5. členu Zakona o blagovnih rezervah ima ministrstvo, pristojno za preskrbo – to je Ministrstvo za gospodarstvo, naslednje naloge, ki so povezane z delovanjem sistema v krizi:

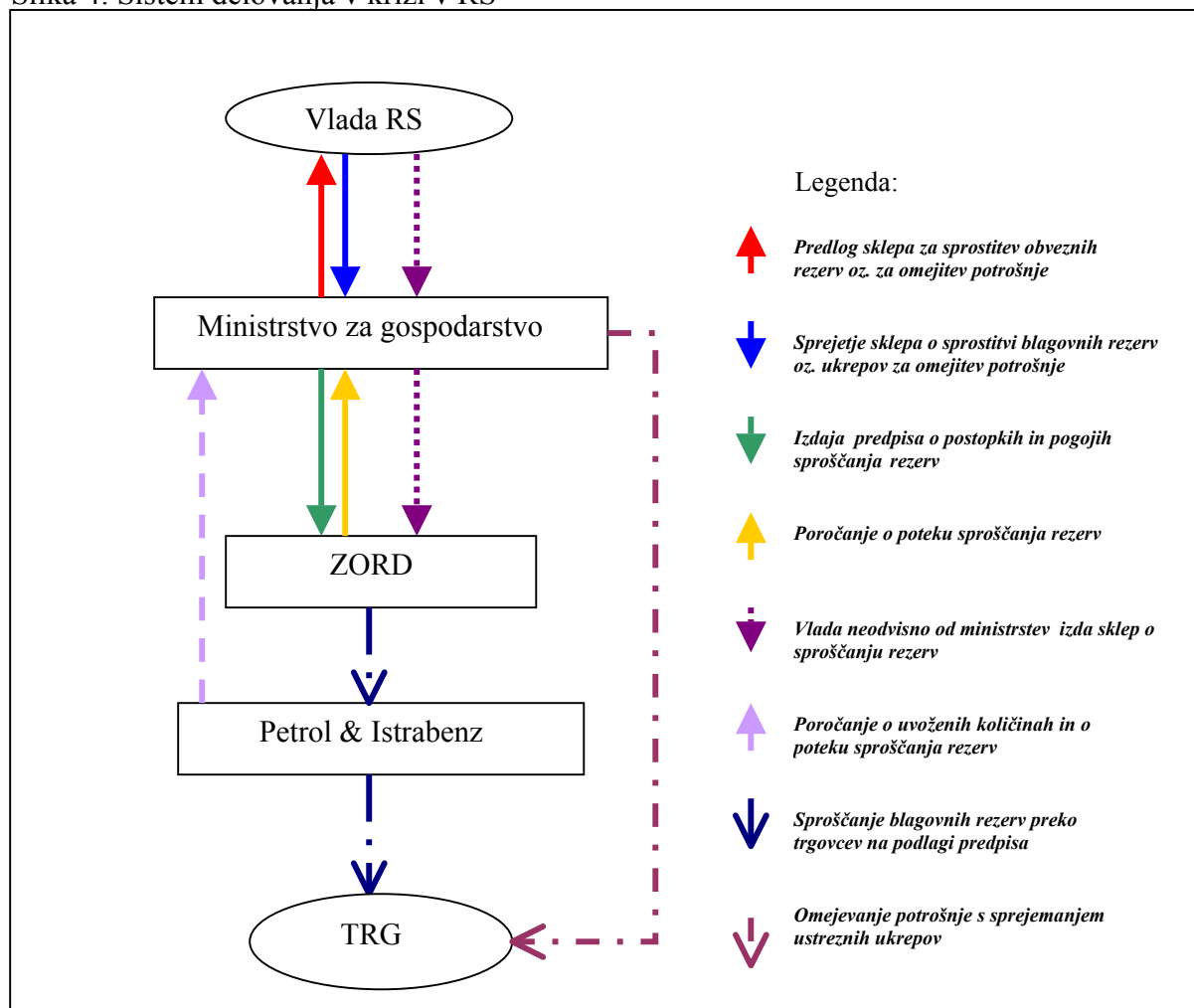
- izvaja stalne priprave za delovanje sistema blagovnih rezerv ob večjih motnjah in nestabilnosti na trgu, ob naravnih nesrečah in drugih večjih nesrečah ter v vojni;
- predlaga Vladi RS akte in sklepe za izvajanje nalog iz njene pristojnosti;
- izvaja nadzor nad zakonitostjo dela in strokovni nadzor nad dejavnostjo ZORD-a.

Potek delovanja za primer krize je prikazan na Sliki 4 na naslednji strani.

Ministrstvo za gospodarstvo je temeljna institucija v delovanju sistema. Ima nalogo, da sprotno spremlja preskrbljenost trga in le-to tudi napoveduje, zato bi omenjeno ministrstvo prvo moralo zaznati morebitne probleme pri oskrbi, tako tekoči kot tudi v prihodnji.

Ko ministrstvo ugotovi, da so doseženi določeni kritični elementi, ki morajo biti izpolnjeni za ustrezno ukrepanje, posreduje Vladi RS predlog ***Sklepa o sprostitvi blagovnih rezerv oz. Sklepa o omejevanju porabe naftnih derivatov***. Vlada na podlagi predloga preuči nastalo situacijo in na podlagi ocene izda ustrezen sklep.

Slika 4: Sistem delovanja v krizi v RS

Vir: Lasten opis.

5.4. POSTOPKI V OKVIRU SKLEPA O SPROSTITVI BLAGOVNIH REZERV

Če Vlada RS sprejme *Sklep o sprostitvi blagovnih rezerv naftnih derivatov*, le-tega posreduje kot obvezujočega Ministrstvu za gospodarstvo.

5.4.1. Elementi sklepa o sprostitvi blagovnih rezerv

Vsebina omenjenega sklepa je predstavljena v naslednjih točkah.

5.4.1.1. Vrsta blaga

V sklepu se najprej določi, kateri izmed hranjenih derivatov oz. skupine derivatov se bo sprostil. Lahko se sprostijo tudi vse tri skladiščene skupine. Pri tem je treba upoštevati, da je vrsta sproščenega derivata močno povezana z vzrokom za krizo. Če je vzrok za krizo npr. nesreča pri transportu oz. skladiščenju določenega derivata, se lahko sprosti samo ta derivat.

Če pa je vzrok v npr. neugodnem dogajanju na svetovnem naftnem trgu, se sprostijo vse vrste derivatov. Vrste v Sloveniji hranjenih derivatov so prikazane v točki 5.4.2.

5.4.1.2. Namen in način uporabe rezerv

Najprej se določi namen sprostitve obveznih rezerv, ki je v povezavi z vzrokom za nastanek krize (omejevanje rasti cen derivatov, nadomeščanje pomanjkanja pri oskrbi z derivati).

Eden izmed pomembnejših delov tega sklepa je način sproščanja rezerv. Sproščanje je lahko postopno, to pomeni, da se na dan sprostijo samo določene količine, manjše od dnevne porabe. Tak ukrep se lahko uporabi, ko gre za manjšo motnjo pri oskrbi oz. ko je oskrba motena le v manjši meri in še vedno poteka uvoz določenih količin iz tujine. Na drugi strani gre lahko za popolno sproščanje rezerv, kar pomeni, da se sprostijo rezerve, ki pokrivajo celotno dnevno porabo. To pomeni, da danes pričeta kriza ob popolnem sproščanju lahko traja brez omejitev največ 60 dni.

5.4.1.3. Rok in način nadomeščanja uporabljenih rezerv

Sklep tudi določi, kdaj in s kakšno intenzivnostjo se bodo nadomeščale sproščene rezerve. Ta del Sklepa temelji izključno na ocenah in predvidevanjih. V trenutku sprejetja sklepa ni mogoče točno določiti, kdaj se bo kriza končala in na kakšen način se bodo nadomeščale sproščene rezerve. Eden izmed virov nadomeščanja po krizi so gotovo v tujini shranjene rezerve (podrobnejši opis v nadaljevanju). Ker ni mogoče predvideti, kako dolgo bo trajala kriza, tudi ni moč oceniti, kakšne bodo sploh končne sproščene količine. Lahko se le predvidi način nadomeščanja trenutno sproščenih količin.

5.4.1.4. Cena, po kateri se bodo sproščale blagovne rezerve naftnih derivatov

Eden od pomembnih elementov sproščanja je tudi cena, po kateri se bodo rezerve sprostile. Le-ta ne sme biti nižja od tržne cene pred začetkom krize, hkrati pa ne sme biti previsoka, saj bi tako negativno vplivala na že tako slabe tržne razmere.

Zakon o kontroli cen (Uradni list RS, št. 63/99) v osmem členu nalaga Vladi RS, da lahko z uredbo določi ustrezen ukrep v zvezi s kontrolo cen, če gre za prodajo blaga iz blagovnih rezerv RS (torej tudi nafte in njenih derivatov) oz. če pride na trgu do cene, ki bi lahko ogrozila redno preskrbo potrošnikov z zakonsko predpisanimi dobrinami.

Kalkulacija cene mora upoštevati naslednje elemente:

- tržno ceno pred krizo;
- domačo tržno ceno po nastanku krize;
- tujo tržno ceno po nastanku krize;
- stroške sproščanja rezerv;

- stroške alokacije rezerv iz tujine;
- faktor omejevanja potrošnje (minimalni).

Namen višine cene sproščenih rezerv je hkrati pokriti vse stroške, ki bi nastali ob sprostitvi, in z minimalnim faktorjem omejevanja nekoliko znižati vsaj tisti del porabe derivatov, ki se lahko preloži za določeno obdobje.

Glede na trajanje posamezne krize se cena derivatov med krizo lahko viša, s tem pa se prilagaja cenam na svetovnem trgu in hkrati postopno še bolj omejuje potrošnjo.

V nekaterih primerih po zadnji alineji 4. člena Zakona o blagovnih rezervah Vlada RS lahko pooblasti Ministrstvo za gospodarstvo, da samo odloča o uporabi blagovnih rezerv, torej lahko samo sprejme Sklep o sprostitvi blagovnih rezerv in ga začne izvajati.

5.4.2. Ukrepi Ministrstva za gospodarstvo

Na podlagi omenjenega sklepa Ministrstvo za gospodarstvo – oz. sektor za preskrbo in blagovne rezerve znotraj ministrstva prične z ustreznimi ukrepi za delovanje v krizi. Prvi ukrep je sprejetje ***Predpisa o postopku sproščanja*** blagovnih rezerv naftnih derivatov. Pri tem se upoštevajo smernice, določene v Sklepu. Predpis mora določiti, kolikšne dnevne količine se sprostijo in preko katerih podjetij (trgovcev) se bodo sproščale. Hkrati s Predpisom se sprejme tudi ***Program za odpravo posledic škode***, ki jih je povzročila nastala kriza pri oskrbi. V njem je prikazana celovita analiza posledic in učinkov sprostitve v Sklepu, določene so sproščene količine derivatov in morebitni nadaljnji ukrepi, ki bodo potrebni, če se razmere na naftnem trgu ne umirijo oz. se vzrok za nastalo krizo nadaljuje.

Moj predlog je, naj Ministrstvo za gospodarstvo v naslednjem koraku skupaj z ZORD-om odredi, da se ustanovi interventna skupina, ki bo spremljala vse dejavnike, ki vplivajo na krizo. Njena naloga naj bo tudi predlaganje nadaljnjih odločitev ter predvidevanje učinkov letih. Celotno delovanje in posamezne ukrepe naj bi potrdila Vlade RS.

Na podlagi Predpisa o postopku sproščanja se nato posredujejo ***analitični dnevni plani sproščanja*** končnim distributerjem oz. trgovcem z naftnimi derivati. Ker 99 odstotkov naftnega trga v Sloveniji obvladujeta podjetji Petrol in Istrabenz, se plani posredujejo njima. Analitični dnevni plani morajo vsebovati dnevno točne podatke, katera vrsta derivata se sprostijo iz blagovnih skladišč, v kakšni količini in točna lokacija (bencinska črpalka oz. večji porabnik), kamor je namenjen posamezni derivat.

Pri izdelavi omenjenih dnevnih planov je treba upoštevati naslednje elemente:

- Geografsko razporeditev porabe. Ločeno se na eni strani upošteva poraba fizičnih oseb za transport in ogrevanje ter na drugi strani poraba pravnih oseb za komercialne namene oz. ostalih subjektov javnega sektorja, kot so zdravstvo, vojska in policija. Za pridobitev

ustreznih podatkov o omenjenih porabah je nujno tesno sodelovanje z navedenimi trgovci, ki so lahko primarni vir informacij. Pri tem nakazujem le enega izmed vidikov, to je porabo naftnih derivatov fizičnih in pravnih oseb za transport po regijah. Za analizo geografske razporeditve te porabe imata osnovni pomen geografska razporeditev bencinskih servisov, ki je prikazana v Prilogi 1, ter število registriranih motornih vozil po posameznih regijah, ki je prikazano v Prilogi 2. Omenjeni podatki so združeni tudi v spodnji Tabeli 1. Iz teh podatkov morajo nato izhajati analitični dnevni plani sproščanja rezerv končnim distributerjem za transport fizičnih in pravnih oseb.

Tabela 1: Število registriranih motornih vozil ter bencinskih servisov po regijah v letu 2002

Regija	Število registriranih vozil	Delež v %	Število bencinskih servisov	Delež v %	Št. registriranih vozil na bencinski servis
Dolenjska	106.881	9,59	52	13,54	2.055,40
Gorenjska	106.375	9,54	41	10,68	2.594,51
Koroška	36.239	3,25	11	2,86	3.294,45
Osrednja	284.054	25,48	71	18,49	4.000,76
Prekmurje	70.718	6,34	21	5,47	3.367,52
Primorska	176.227	15,81	88	22,92	2.002,58
Štajerska	334.117	29,98	100	26,04	3.341,17
SKUPAJ	1.114.611	100,00	384	100,00	2.902,63

Vir: Lasten izračun.

– Geografsko razporeditev blagovnih rezerv. V krizi, katere vzrok bi bil v neugodnih svetovnih gospodarskih gibanjih oz. v od države neodvisnem zunanjem dejavniku, naj geografska razporeditev rezerv ne bi predstavljala pomembnega elementa. Obstoječe blagovne rezerve so shranjene ob komercialnih rezervah, zato naj bi sproščanje potekalo po enakih poteh kot v mirodobnem času. Večji problem nastane, ko je vzrok za krizo vojna ali večja naravna nesreča znotraj države, ki bi onemogočila nemoten transport znotraj države. Še posebno kritična je lahko ohromljena povezava med Primorsko in ostalo Slovenijo, saj se velik odstotek rezerv skladišči v Serminu pri Kopru. Prav tako se večji del uvoza naftnih derivatov izvede preko Luke Koper, kar bi v krizi pomenilo ohromljeno oskrbo preko največje uvozne poti. V takem primeru bi bile potrebne dodatne analize obstoječe porabe in skladiščenja blagovnih rezerv po regijah, z njimi pa bi ugotovili, kako je posamezna regija v krizi preskrbljena oz. koliko blagovnih rezerv ji je na voljo iz njej dostopnih skladišč.

Trenutno lahko trdimo, da so skladišča blagovnih rezerv po državi razporejena dokaj enakomerno. Nekaj prednosti ima primorska regija (skladišča Sermin pri Kopru), nekoliko slabši položaj pa ima Gorenjska, saj se pokriva iz Ljubljane (skladišče Zalog in Šiška). Lokacije in količine obveznih rezerv naftnih derivatov RS prikazuje Tabela 2 na naslednji strani. Izračuni količin temeljijo na lastni presoji, saj je dostopnost do teh podatkov omejena.

Tabela 2: Trenutne lokacije in količine skladiščenih obveznih rezerv naftnih derivatov RS

Skladišče	Zaloga obveznih rezerv v kg	Delež v %
Lendava	83.163.039	24,00
Sernim pri Kopru	72.767.659	21,00
Ortnek pri Ribnici	10.395.380	3,00
Rače pri Mariboru	10.395.380	3,00
Zalog (Ljubljana)	8.316.304	2,40
Šiška (Ljubljana)	8.316.304	2,40
Brestanica	8.316.304	2,40
Trbovlje	6.237.228	1,80
Tujina	138.605.066	40,00
Skupaj	346.512.664	100,00

Vir: Lasten izračun.

Navedene količine in lokacije skladišč so za lažjo predstavitev prikazane tudi v Prilogi 3.

– Dnevne količine porabljenih derivatov v predhodnem letu ter količine obveznih rezerv, ki so trenutno na voljo in pomenijo pokritje ca. 60 dni mirnodobne porabe. Količine, ki ustrezajo dnevni porabi naftnih derivatov v letu 2002, so prikazane v Tabeli 3. Prikazane so tudi trenutne razpoložljive rezerve, ki ustrezajo 60-dnevni porabi.

Tabela 3: Dnevna poraba naftnih derivatov in trenutne blagovne rezerve za Slovenijo

Vrsta derivata	Dnevna poraba v kg	60-dnevna poraba v kg
Letalski bencin	1.372	82.342
NMB 95	1.835.642	110.138.549
NMB 98	129.169	7.750.166
Skupaj I. skupina	1.966.184	117.971.057
Reakt. letalsko gorivo	72.155	4.329.272
Drugi kerozin	4.795	287.674
Plinsko olje I	1.690.581	101.434.868
Plinsko olje II	1.796.466	107.787.950
Skupaj II. skupina	3.563.996	213.839.763
Kurilno olje	14.456	867.347
Mazut	230.575	13.834.498
Skupaj III. skupina	245.031	14.701.844
Skupaj vse skupine	5.775.211	346.512.664

Vir: Količine skladiščenih blagovnih rezerv naftnih derivatov v letu 2002, 2003.

Iz tabele je razvidno, da znaša dnevna poraba naftnih derivatov 5.775.211 kg. Pri tem največji delež v porabi predstavljata neosvinčeni 95-oktanski bencin z 31,8 odstotki v celotni porabi, sledita pa mu plinsko olje II (dizel II) z 31,1 odstotki in plinsko olje I (dizel I) 29,3 odstotki.

Hkrati s predpisanim planom o sproščanju rezerv se torej izdelava program za odpravo posledic škode, ki jih je povzročila nastala kriza. Program, ki ga izdelava Ministrstvo za gospodarstvo, mora vsebovati naslednje:

- Oskrbovalne poti, po katerih v mirnodobnem času poteka oskrba z naftnimi derivati. Slovenija okrog 90 odstotkov svojega uvoza naftnih derivatov pretovori preko Luke Koper. Oskrbovalne poti so prikazane v Prilogi 3.
- Celovito analizo posledic in učinkov sprostitve rezerv. Analiza mora obdelati tako informacije o sprotnem dogajanju na trgu ob sprostitvi rezerv kot tudi napovedane predvidene učinke, ki jih bodo povzročile sproščene količine rezerv. Učinki naj bi bili vidni predvsem na domačem naftnem trgu, tako pri ceni naftnih derivatov kot tudi pri gibanju povpraševanja in ponudbe derivatov. V kolikšnem času se lahko pričakujejo rezultati sprostitve, je odvisno od velikosti krize in od trenutnih razmer na trgu. Če je motnja v oskrbi večja, je mogoče pričakovati določene učinke že takoj ob sprostitvi, ob blažji krizi pa z manjšim zamikom.
- Predvideni nadaljnji ukrepi ob različnih scenarijih. Najprej je treba predvideti več variant, kako se lahko kriza odvija v prihodnjih tednih in mesecih. Pri tem je nujno sodelovanje strokovnjakov z vseh področij, povezanih z nafto. Hkrati je treba spremljati dogajanje na svetovnem naftnem trgu ter napovedi o gibanju kazalcev, relevantnih za krizo. Po izdelavi različnih scenarijev se sprejme ustrezne ukrepe za posamezni scenarij.

Na podlagi analitičnih dnevnih planov se nato pričnejo sproščati blagovne rezerve. Sproščanje poteka preko ustaljenih poti naftnih trgovcev – v glavnem preko Petrola in Istrabenza. Pri tem bi se obstoječi sistem distribucije naftnih derivatov do posameznih večjih potrošnikov oz. do maloprodajnih mest (bencinskih servisov) prilagodil na novo, krizno stanje. Ministrstvo za gospodarstvo preko interventne skupine dnevno spremlja potek sproščanja in rešuje morebitne nastale probleme.

5.4.3. Sproščanje v tujini shranjenih obveznih rezerv

Ob odločitvi za sprostitve rezerv je v okviru interventne skupine treba sprejeti vse ukrepe za začetek alokacije v tujini shranjenih rezerv. Z njimi bi krili potrebe po derivatih, ko bi zmanjkalo domačih rezerv, oziroma bi ob prenehanju krize z njimi nadomestili doma sproščene količine. Velika verjetnost je, da bo nastala kriza v Sloveniji posledica svetovne krize v oskrbi, zato bi bila alokacija rezerv iz tujine možna preko fizičnega transporta ali pa preko hkratne prodaje derivatov v tujini in nakupa doma.

Fizična alokacija v tujini hranjenih rezerv je mogoča s tremi oblikami transporta. Pri odločitvi za posamezno obliko le-tega je najprej treba upoštevati lokacijo hranjenih rezerv. Rezerve so shranjene v Italiji (Trst) in po celotni Nemčiji (največ v severnih pristaniščih te države). Količine, shranjene v Trstu, je zaradi neposredne bližine naše države najbolj razumno transportirati po cesti in železnici. Kriterij za izbiro med tema dvema oblikama je čas, v katerem morajo biti prepeljane količine na voljo. Časovno bolj ugoden je cestni transport.

Zaradi velikih količin hranjenih rezerv v Nemčiji je prevoz po cesti skoraj povsem neuporaben. Mogoč je samo za prevoz manjših količin za intervencijske primere. Tako ostaneta na voljo le železniški in pomorski transport. Izbira enega od teh je odvisna od vzrokov za krizo. Železniški transport je ugodnejši glede hitrosti in prilagodljivosti, je pa zato nekoliko dražji. V poštev bi prišel, ko bi bila kriza večja in bi domače rezerve hitro kopnele. Z druge strani je pomorski transport cenejši, vendar je pri njem treba upoštevati daljše trajanje in manjšo prilagodljivost glede alokacije. Uporaben bi bil ob daljši in postopno naraščajoči krizi. Pri tem ne smemo pozabiti na stroške, ki bi nastali s pretovarjanjem derivatov s tankerjev v Luki Koper ter pri nadaljnjem prevozu po cesti ali železnici v notranjost države.

Druga oblika, s katero bi prišli do rezerv, ki so hranjene v Zvezni republiki Nemčiji je "swop" oz. zamenjava istovrstnega blaga na dveh ali več različnih mestih. Razvoj informacijsko podprte trgovine danes omogoča zamenjavo blaga kjerkoli na svetu. Predpostavka, ki je dokaj zanesljiva, je, da bo tudi v času naftne krize v Sredozemskem morju nekaj tankerjev z nafto oz. njenimi derivati, saj po Sredozemlju poteka glavna trgovska pot z nafto med Bližnjim vzhodom in Evropo. To pomeni, da bi bili v krizi trgovci zainteresirani menjati blago na teh tankerjih s slovenskim blagom, skladiščenim v nemških severnih pristaniščih. Če bi se menjava nanašala na točno določeni derivat, bi tanker le-tega pripeljal neposredno v Luko Koper, če pa bi šlo za zamenjavo s surovo nafto, pa bi transport nafte potekal do Sloveniji najbližje in takrat razpoložljive rafinerije, kjer bi se nafta predelala in nato prepeljala v našo državo. V primerjavi s fizičnim transportom blaga iz Nemčije je ta oblika ugodnejša tako časovno kot tudi stroškovno.

5.5. POSTOPKI V OKVIRU SKLEPA O OMEJEVANJU PORABE NAFTNIH DERIVATOV

Namen teh ukrepov je omiliti posledice krize za gospodarstvo na strani potrošnje oz. povpraševanja. S temi ukrepi država poskuša zmanjšati domačo porabo. Strogost ukrepov je povezana s težavnostjo krize in dolžino le-te. Ukrepi, ki jih predlagamo, so večstopenjski, uporabljati pa se lahko pričnejo že ob manjših težavah pri oskrbi oz. nestabilnostih na svetovnem naftnem trgu.

Postopek sprejetja ustreznih ukrepov je podoben kot pri sproščanju blagovnih rezerv. Ministrstvo za gospodarstvo predlaga Vladi RS *Sklep o omejevanju porabe naftnih derivatov*, Vlada pa ga na podlagi ustreznih postopkov sprejme ali zavrže. Sklep določi,

katere stopnje ukrepi za omejevanje potrošnje se sprejmejo in okvirne določbe o načinih omejevanja. Ob sprejetju omenjenega sklepa Ministrstvo za gospodarstvo pripravi ***Predpis o omejevanju potrošnje naftnih derivatov***, ki na podlagi smernic Sklepa določi točne ukrepe in izvajanje le-teh. Hkrati se izdela ***Program za odpravo posledic s pomočjo omejevanja potrošnje***. V njem se izdela analiza pričakovanih učinkov, ki bi jih prinesel posamezni ukrep. Če se kriza nadaljuje in je treba sprejeti ukrepe omejevanja višje stopnje, predlaga Ministrstvo za gospodarstvo Vladi RS nov sklep o omejevanju potrošnje, ki za to določi nove ukrepe na tem področju.

Intervencijska skupina naj bi ob pomoči distribucijskih in trgovskih podjetij stalno spremljala učinke omejevanja potrošnje.

Stopnje omejevanja potrošnje naftnih derivatov, ki bi pomenile lažje soočanje s krizo, so predstavljene v nadaljevanju.

I. STOPNJA

Ukrepi te stopnje se uporabljajo, ko na domačem trgu opazimo naraščanje cen oz. padanje uvoženih količin. Vzroki za to so lahko notranji ali zunanji (to je domači ali tuji). Domači vzroki bi lahko bili problemi pri uvozu naftnih derivatov v državo (npr. problemi pri pretovarjanju derivatov v Luki Koper) ali pri transportu derivatov znotraj države (hujša ovira na železniški povezavi med Koprom in notranjostjo Slovenije).

V tej fazi se daje poudarek primernemu javnemu obveščanju porabnikov in prebivalstva o tem, da se na tem področju nekaj dogaja in da se nastala situacija lahko nadaljuje. Pri obveščanju je veliko pozornosti treba posvetiti načinu komunikacije s prebivalstvom, saj nepremišljene izjave oz. informacije lahko povzročijo paniko med prebivalstvom. Tako majhna kriza lahko povzroči njeno poglobljanje zaradi nepotrebnega paničnega kupovanja derivatov in zato dviga njihovih cen. Porabnike pozovemo k prostovoljnemu varčevanju pri porabi ter k spremljanju nadaljnjih informacij, ki bi lahko vplivale na nastalo situacijo.

V nadaljevanju te faze se lahko predvidijo tudi naslednji ukrepi:

- kontrola tlaka v gumah vozil, ker je dokazano, da neustrezni tlak v pnevmatikah povzroča višjo porabo goriva vozil;
- znižanje omejitev hitrosti (predvsem na avtocestah) in s tem zmanjšanje porabe v prometu in pri transportu;
- izogibanje kratkim in nepotrebnim vožnjam ter s tem potrošnji, ki ni nujna;
- javno pozivanje in propagiranje uporabe javnih transportnih sredstev;
- v kurilni sezoni nižanje temperatur v javnih prostorih in predlagane nižje temperature v gospodinjstvih, kar bi znižalo stroške ogrevanja.

Te vrste ukrepov je mogoče začeti izvajati že dan ali dva po začetku krize oz. pokazateljev, ki kažejo na krizo.

II. STOPNJA

Ukrepi za zmanjševanje porabe naftnih derivatov druge stopnje se pričnejo uporabljati, ko je že očitno, da se kriza pogloblja oz. da ne bo končala v kratkem času. Predlagamo naslednje ukrepe:

- Postavljanje hitrostnih ovir na vozišču (ležeči policaji), ki bi še dodatno zmanjšale povprečne hitrosti in s tem porabo goriva. Glede na kulturne navade Slovencev bi po mojem mnenju šele ta ukrep pripomogel k zmanjšanju hitrosti.

- Postavitev zakonskih ovir glede vožnje z avtomobili. Določi se dan v tednu (priporočljivo sobota ali nedelja), ko se omejuje vožnja z avtomobili.

- Prepoved motošportnih prireditev, ki povzročajo nepotrebno porabo goriva.

- Omejevanje prodaje trgovcem z naftnimi derivati in s tem posledično omejevanje prodaje končnim porabnikom.

- Kombiniranje teh ukrepov z obveščanjem prebivalstva o nujnosti varčevanja pri porabi in z reklamiranjem uporabe javnih prevoznih sredstev.

Ukrepi te stopnje naj bi se začeli uporabljati teden do dva po nastopu krize. oz. prej, če okoliščine zahtevajo strožje ukrepe.

III. STOPNJA

Gre za najostrejše ukrepe omejevanja porabe, ki se hkrati sprejemajo tudi za večje uporabnike, ki jim naftni derivati pomenijo pogoj za nemoteno delovanje.

Zato lahko te ukrepe delimo na več vrst:

a) Ukrepi glede omejevanja porabe pogonskih goriv

Gre za porabo derivatov za pogon strojev ter za ogrevanje bivalnih in poslovnih ter javnih površin. Za večje uporabnike se skliče posvet Vlade RS, ZORD-a, Ministrstva za gospodarstvo ter predstavnikov večjih uporabnikov, da se določijo kontingenti za različne sektorje in območja. Kontingenti naj bi določali, do kakšnih količin je z nakupi posamezni sektor upravičen. Pri tem se določijo tudi prednostni sektorji, ki so upravičeni do višjih kontingentov oz. nimajo omejitve pri nakupu. Gre za sektorje, kot so zdravstvo, obramba in policija.

Pri manjših uporabnikih se uvedejo redukcije in kontingenti za maloprodajni trg. Zasebni odjemalci, ki potrebujejo naftne derivate za ogrevanje, bi bili upravičeni do nakupa le-teh, če je količina v njihovi cisterni za posamezni derivat ob nakupu derivata nižja od omejevalno predpisane količine (npr. 1000 litrov). Prav tako bi bila z omejitvijo določena količina, ki bi jo bilo v tem primeru mogoče kupiti (npr. 1500 litrov na gospodinjstvo). Ob daljši krizi bi zaradi tega ukrepa lahko prišlo do negativnega učinka, saj bi se zaradi nižjih količin v cisternah gospodinjstev povečalo ponovno število naročil, s tem pa bi se večali stroški transporta derivatov.

b) Ukrepi glede omejevanja avtomobilskih goriv

Poraba goriv, namenjenih vozilom, ki se uporabljajo v zasebnem sektorju, bi se omejila s kuponi, ki jih izda Ministrstvo za gospodarstvo. Kuponi bi bili izdani za posamezno registrsko številko in bi se nanjo tudi neposredno nanašali. Hkrati bi se upošteval tudi tip posameznega vozila in njegova poraba, ki jo določi proizvajalec vozila. Veljali naj bi za točno določeno obdobje (npr. en mesec) in ne bi bili tržljivi oz. menljivi. Kratko obdobje veljavnosti kuponov (en mesec) bi nekoliko razporedilo porabo znotraj le-tega, torej ob zapadlosti kuponov ne bi bili preveliki šoki zaradi velikega vnovčevanja kuponov.

V javnem sektorju bi kupone razdeljevala občinska oblast, ki bi kupone dobila pri Ministrstvu za gospodarstvo. Omenjeno ministrstvo bi določilo ustrezne priporočljive kvote, po katerih bi delili kupone posameznim dejavnostim. Nižje bi bile kvote za komunalne in sorodne dejavnosti, za zdravstvene dejavnosti, policijo in obrambo pa naj bi kvote pomenile čim manjšo oviro za normalno delovanje.

Od stopnje ukrepov je odvisno tudi merjenje učinkov. Učinke prve in druge stopnje je mogoče čutiti že na krajši rok, vidni učinki tretje faze pa nastopijo šele po določenem času. Mednarodne izkušnje v zvezi z omejevalnimi ukrepi porabe so naslednje (The Emergency Response Potential of IEA Countries in 2000, 2001, str. 32):

- zaradi omejevanja hitrost se poraba derivatov pri avtomobilih zmanjša za 5 do 6 odstotkov;
- zaradi dnevni omejitev voženj se poraba zmanjša za 8 do 9 odstotkov;
- zaradi omejitev pri dobavi derivatov distributerjem se poraba zmanjša za 20 do 25 odstotkov.

5.6. RAZVOJ USTREZNEGA INFORMACIJSKEGA SISTEMA IN MERIL ZA SPREMLJANJE KLJUČNIH DEJAVNIKOV

Za učinkovito spremljanje krize moramo najprej določiti, kateri so glavni faktorji oz. pokazatelji, ki kažejo na to, da gre za krizo oz. je upravičeno pričakovati, da bo do krize prišlo. Ti dejavniki so glede na primerljive sisteme v EU in drugod naslednji:

- gibanje uvožene nafte v Sloveniji,
- cene uvožene nafte,
- gibanje uvožene nafte v EU,
- cene nafte na svetovnem trgu,
- splošni gospodarsko–politični položaj v svetu, s poudarkom na Bližnjem vzhodu.

Na podlagi teh podatkov je treba določiti kritične meje, ki jih lahko doseže posamezni faktor, ki kaže na krizo. Glede na to, da bo Slovenija prihodnje leto postala polnopravna članica EU, se v sistem lahko sprejmejo kriterije, ki jih uporablja EU. Tako je mejna vrednost za sprostitve rezerv padec domače oskrbe z naftnimi derivati za 7 odstotkov.

Določeni ukrepi se lahko sprejmejo že prej. Vidno padanje količin v domači oskrbi, neugodna gospodarskopolična gibanja v tujini ter rast svetovnih cen nafte in njenih derivatov lahko kažejo na to, da so potrebni določeni ukrepi za omilitev potencialne prihajajoče krize.

Slovenija bo sicer kot članica EU prisiljena sprejeti zakonodajo EU, ki pa se bo po vsej verjetnosti s sprejetjem nove direktive na področju varnosti oskrbe z energijo nekoliko spremenila. Skupni sistem EU na področju varnosti oskrbe z naftnimi derivati bo pomenil tudi skupno politiko za izvajanje ukrepov v krizi. To bo Sloveniji prineslo nekaj prednosti in tudi nekaj slabosti.

Ena izmed prednosti je, da Slovenija trenutno nima učinkovitega sistema, ki bi meril pokazatelje krize tako na nivoju države kot tudi na nivoju svetovnega gospodarstva. EU bo imela po sprejetju nove direktive zagotovljen celostni informacijski sistem, ki bo spremljal dogajanja na naftnem trgu tako znotraj članic kot tudi na svetovnem trgu. To bo naši državi omogočilo lažje sprejemanje odločitev za to področje.

5.7. PROBLEMATIKA, POVEZANA S SPROŠČANJEM REZERV

Problemov, ki bi nastali ob sproščanju rezerv, je več vrst. Lahko jih razvrstimo v naslednje skupine:

a) Problemi v zvezi z omejevanjem porabe derivatov. Ukrepi, kot so npr. omejevanje porabe in določanje prednostnih sektorjev, bi ob pomanjkanju nadzora lahko pomenili vir za zlorabo prednostnih pravic. Prav tako bi ukrepi z izdajanjem kuponov, vezanih na registrske številke vozil, pomenili prodajo kuponov ob posojanju registrskih tablic in bi s tem omogočili posredno zlorabo kuponov. Zato bo ob teh ukrepih treba sprejeti tudi ustrezne mehanizme, ki bodo omogočili strožji nadzor nad izvajanjem. Pomanjkanje nadzornih mehanizmov bi pomenilo tudi idealne možnosti za razvoj črnega trga z naftnimi derivati.

b) Pri alokaciji rezerv iz tujine lahko zaradi vzrokov krize, kot so vojne oz. naravne nesreče, pride do oviranega transporta teh rezerv oz. do tega, da so te rezerve v takem

primeru popolnoma neuporabne. Rešitev problema je čimprejšnja zagotovitev ustreznih skladiščnih kapacitet znotraj Slovenije in alokacija teh rezerv že v mirnodobnem času.

c) V krizni situaciji je treba upoštevati, da se v tem obdobju omilijo ukrepi, povezani s *skrbjo za okolje in omejevanjem določenih emisij*. V takih razmerah se zato lahko dajo v uporabo tudi določeni manj kakovostni derivati (npr. osvinčeni bencin).

Zakonska podlaga je glede delovanja sistema obveznih rezerv naftnih derivatov dokaj okorna, saj ne vključuje pomembnejših ukrepov za zmanjševanje porabe ob krizi oz. se naslanja le na sproščanje blagovnih rezerv.

5.8. PRENEHANJE KRIZE

Na podlagi dnevnega spremljanja dogajanja, tako na domačem kakor tudi na svetovnem naftnem trgu, lahko intervencijska skupina ugotovi, kdaj so vzroki za krizo prenehali obstajati in je zato treba sprejeti vse postopke za prenehanje sprejetih ukrepov. V takem primeru Ministrstvo za gospodarstvo predlaga Vladi RS, da sprejme sklep o prenehanju veljavnosti ukrepov o omejevanju potrošnje oz. sklep o prenehanju sproščanja že sproščene količine obveznih rezerv naftnih derivatov. Na podlagi sklepa Ministrstvo prične izvajati vse aktivnosti, da se prenehajo sproščati blagovne rezerve oz. se prenehajo izvajati ukrepi za omejevanja potrošnje.

Hkrati z omenjenimi aktivnostmi Ministrstvo izdela ***Program nadomeščanja sproščenih rezerv***. Program mora vsebovati elemente, kot so:

- Časovni in količinski plan nadomeščanja rezerv, to pomeni, da je treba točno predvideti, kdaj in koliko se bodo napolnila posamezna skladišča. Določi se tudi ciljno obdobje, v katerem morajo rezerve doseči prvotno stanje pred nastankom krize. Pri tem je treba upoštevati razmere na svetovnem naftnem trgu. S tem mislimo predvsem na cene nafte, ki se nadomešča, in možnost, da ponovno pride do krize. Višja cena nafte na svetovnem trgu pomeni daljše ciljno obdobje in obratno. Večja verjetnost nastanka krize ciljno obdobje zniža, saj je treba čimprej omogočiti sprejemljivo pripravljenost države na novo krizo. Nadomeščanje se bo odvijalo hitreje kot pa trenutno zagotavljanje prilagajanja količin rezervam 90-dnevne porabe. Pri prilagajanju je treba zagotoviti tudi nov skladiščni prostor, pri nadomeščanju sproščenih količin pa bo le-ta že na voljo.

- Geografsko nadomeščanje rezerv. Po krizi bo mogoče analitično oceniti, kje so področja, ki so glede porabe derivatov bolj kritična. Na teh območjih se bodo zato rezerve nadomeščale z večjo intenzivnostjo kot na ostalih.

- Plan gospodarjenja z v tujini s hranjenimi blagovnimi rezervami. Če v tujini shranjene rezerve niso bile sproščene, se izdela primerjalna analiza stroškov nakupa sproščenih količin

doma oz. nadomeščanja teh količin z v tujini shranjenimi rezervami. Taka analiza bi prišla v poštev, ko bi bile cene na svetovnem naftnem trgu kljub prenehanju krize še vedno relativno visoke. S premeščanjem rezerv iz tujine oz. z zamenjavo le-teh z enakimi količinami v transportu (kot že navedeno), bi se pridobile določene rezerve doma, hkrati pa bi počakali na ugodnejše razmere na trgu.

Če pa so bile zaradi dolgotrajnosti krize oz. zaradi njene moči za porabo sproščene v tujini shranjene rezerve, je potreben plan nadomeščanja teh rezerv. Pri tem bi bilo treba temeljito premisliti, ali v tujini še vedno hraniti enako količino in strukturo rezerv kot pred krizo ali pa le-te nekoliko zmanjšati in to situacijo izkoristiti za povečevanje doma shranjenih količin. Pri tem so pomemben faktor tudi strateške ocene posameznih dejavnikov, ki vplivajo na odločitve o nadaljnjem skladiščenju naftnih derivatov v tujini. Te so predstavljene v točki 5.10.

5.9. MEDNARODNO SODELOVANJE V ČASU KRIZE

Slovenija še ni članica nobene izmed relevantnih integracij, vendar že uživa določene ugodnosti v sistemih, ki so opisani v prejšnjih poglavjih.

Kot članica kandidatka za vstop v EU, s točno določenim datumom vstopa, bo v tem prehodnem obdobju, ko bo še kandidatka, v krizi deležna določenih ugodnosti. Če bo do krize prišlo oz. če bodo indikatorji kazali, da se kriza bliža, bo Slovenija z veliko verjetnostjo deležna tudi podpore Unije. Že če bo ta podpora samo informacijska, bo to pomenilo za Slovenijo veliko prednost. Za delovanje v krizi je odločilno, da to zaznamo ob pravem času. Za to pa ima naša država manj informacijske podpore kot Evropska unija. Pravi čas zaznave nam bo omogočil hitre in konkretne ukrepe, ki so prav tako nujni za čim večjo omilitev vplivov krize na gospodarstvo.

Prilagajanje evropski zakonodaji in predpisom se na nekaterih področjih v naši državi izvaja že nekaj časa. Slovenija Evropski komisiji mesečno poroča o vseh za naftni trg in njegovo nemoteno delovanje pomembnih informacijah. Poročanje poteka sicer neusklajeno, saj poročilo včasih odda Ministrstvo za gospodarstvo, včasih pa Ministrstvo za okolje in prostor (že omenjeni problem nerazmejenih pristojnosti med omenjenima ministrstvoma). Kljub temu je poročanje v primerjavi z nekaterimi članicami EU veliko boljše tako glede točnosti podatkov, kot tudi glede upoštevanja rokov za oddajo poročil.

V okviru Mednarodne agencije za energijo (IEA) ima Slovenija status nečlanice. Glede na to, da IEA sodeluje tudi z nečlanicami, tako s svetovanjem kot tudi z raznimi delavnicami in posvetovanji, v katerih se Slovenija aktivno angažira, pomeni to določene ugodnosti.

Ker je IEA neodvisen organ znotraj OECD-ja, je članstvo v njej neposredno povezano s članstvom v OECD-ju. To pomeni, da bi Slovenija z vstopom v OECD lahko postala tudi

članica IEA. Ker pa je leta 1992 oklevala z vstopom, je zamudila priložnost, ki je do nadaljnjega zamrznjena, saj se članice omenjene organizacije ne morejo poenotiti o nadaljnji širitvi oziroma neširitvi le-te. S samo včlanitvijo bi Slovenija kljub določenim obveznostim pri oskrbi z naftnimi derivati pridobila varnost in dosegla boljšo pripravljenost na delovanje v krizi.

5.10. OCENA DEJAVNIKOV, KI BODO ODLOČILNO VPLIVALI NA HRANJENJE OBVEZNIH REZEV

Na odločitve glede hranjenja blagovnih rezerv nafte in njenih derivatov Republike Slovenije v naslednjih petih letih bodo ne glede na to, ali bo v tem obdobju do krize prišlo ali ne, vplivali različni dejavniki. Le dva izmed pomembnejših dejavnikov, ki bodo neposredno vplivali na količino doma in v tujini skladiščenih naftnih derivatov v lasti Republike Slovenije sta vstop Slovenije v EU in posodobitev kapacitet rafinerije Reka.

5.10.1. Vstop Slovenije v EU

S 1. majem prihodnje leto (2004) bo Slovenija postala polnopravna članica Evropske unije. S tem bo dolžna spoštovati skupno zakonodajo na vseh področjih, torej tudi glede varstva konkurence. Sedaj v Sloveniji pokriva 70 odstotkov trgovanja z naftnimi derivati eno podjetje, to je Petrol d.d., to pa prej ali slej ne bo več mogoče, saj je tako visok tržni delež enega podjetja popolnoma v nasprotju z zakonodajo Unije in pravili Mednarodne trgovinske organizacije (World Trade Organisation), katere ustanovna članica je tudi Slovenija.

Tak problem se je pred kratkim pojavil tudi v nekaterih drugi državah EU (Nemčiji, Italiji, Franciji), kjer so nekatera trgovska podjetja z nafto in naftnimi derivati na posameznih nacionalnih trgih prav tako dosegala previsoke tržne deleže. Problem so trgovci rešili tako, da so šli v medsebojno zamenjavo bencinskih servisov v posameznih državah. S tem so si nekako razporedili tržne deleže znotraj posameznih držav in izpolnili zahteve zakonodaje glede varstva konkurence.

Podobno se lahko zgodi tudi v Sloveniji. Petrol bo nastali položaj lahko rešil tako, da bo npr. z Agipom oz. katerim koli drugim naftnim trgovcem zamenjal določeno število svojih bencinskih servisov za servise v drugi državi (npr. Italiji). S tem bo zmanjšal tržni delež v Sloveniji in ga povečal v sosednjih državah. To bo pomenilo, da se bodo po tej zamenjavi bencinski servisi v naši državi, ki bodo v tuji lasti, logistično oskrbovali iz tujih skladišč, saj imajo nekateri tuji trgovci svoja skladišča v neposredni bližini Slovenije (Agip v Trstu, OMV v Gradcu). Zaradi tega bo komercialni pretok količin skozi Luko Koper in Sermin manjši, s tem pa se bo zmanjšala tudi izkoriščenost rezervoarjev, ki so na tem območju. Te bodo zato proste in v interesu podjetij, ki upravljajo s skladišči bo, da se skladišča napolnijo.

5.10.2. Posodobitev kapacitet rafinerije Reka

Podjetje INA (Industrija nafte, d.d.), ki se ukvarja s proizvodnjo, distribucijo in trgovanjem z naftnimi derivati na Hrvaškem, je po postopku privatizacije dobilo tudi novega (zaenkrat še manjšinskega) lastnika – madžarsko naftno podjetje MOL. Novi lastnik želi čim bolj posodobiti obstoječe proizvodne in trgovske kapacitete na Hrvaškem.

S strateškega vidika je za Slovenijo pomembna rafinerija na Reki, za katero je prav tako predvidena prenova. Na podlagi sodelovanja z ameriškimi podjetji naj bi na Reki že čez nekaj let pričeli izdelovati goriva, ki bodo izpolnjevala evropske standarde kakovosti. Hkrati ima INA na Reki tudi zadostne skladiščne kapacitete, ki trenutno niso popolnoma izkoriščene in se lahko napolnijo z večjimi količinami komercialnih zalog trgovcev. Seveda je pri tem treba upoštevati, da bodo v INI znali omenjene prednosti tudi izkoristiti in hkrati ugodno tržiti.

To bo pomenilo, da bo zaradi ugodne geografske lege omenjenega mesta ter evropske kakovosti blaga in storitev lahko prišlo do vzpostavitve novega koridorja za transport in distribucijo naftnih derivatov, ki bi potekal na relaciji Reka–Jelšane–Slovenija oz. sosednje države. S tem se bo zmanjšal pretok čez Koper in Sermin, to pa bo vplivalo na manjšo napolnjenost skladišč s komercialnimi zalogami v Sloveniji.

5.10.3. Oblikovanje obveznih rezerv nafte in njenih derivatov v Sloveniji za prihodnje krize

Oba opisana razloga sta le dva izmed pomembnejših, ki bodo v prihodnjih letih vplivali na oblikovanje obveznih rezerv nafte in njenih derivatov v Sloveniji ter hkrati tudi na razvoj sistema za delovanje v krizi ter na ukrepe za zmanjšanje vplivov le-teh na naše gospodarstvo.

Menjava bencinskih servisov med trgovci in razvoj reške rafinerije bosta pomenila, da se bo struktura trenutnih oskrbovalnih poti Slovenije (prikazane v Prilogi 2) korenito spremenila. Sproščanje skladišč v Serminu bo priložnost za Slovenijo, da se le-te zapolnijo s obveznimi rezervami. To sta zadostna razloga, da pristojne institucije pričnejo z vrednotenjem omenjenih priložnosti ter na podlagi tega ocenijo smiselnost nadaljnjega investiranja v gradnjo novih skladiščnih kapacitet na območju Slovenije.

Predvideni novi deleži po posameznih oskrbovalnih poteh ter drugačna razporeditev blagovnih rezerv nafte in njenih derivatov znotraj Slovenije so prikazani v Prilogi 4.

6. SKLEP

Trenutno so največji svetovni vir energije nafta in njeni derivati, pričakujemo pa lahko, da se bo njihov delež ne bo povečeval. Zaradi tega nafto uvrščamo med strateške surovine, saj naraščanje njene cene na svetovnem trgu vpliva tako na globalno gospodarsko rast kot tudi na

svetovno brezposelnost. To je tudi razlog za to, da se velika pozornost namenja sistemom delovanja v naftni krizi in raznim mehanizmom, ki zmanjšujejo posledice nastalih kriz. Vzroki za krize so različni in velikokrat zelo verjetni, to pa predvsem zaradi dejstva, da se velik del surove nafte načrpa na Bližnjem vzhodu, ki je politično in vojaško zelo nestabilno področje.

Na podlagi zgodovinskih dejstev in izkušenj iz preteklosti sta se na svetovnem nivoju oblikovali dve skupini držav: države proizvajalke nafte, ki svoje interese zastopajo preko skupne organizacije OPEC in države potrošnice, združene v IEA, ki deluje v okviru OCED-ja. Obe strani zastopata svoje interese, ki se večkrat izključujejo. Kljub temu je mogoče opaziti, da se zadnje leta odnosi med obema organizacijama izboljšujejo in zaradi skupnih dialogov zmanjšujejo možnost nastanka večjih naftnih kriz.

IEA je skozi krize v preteklosti izoblikovala trden sistem delovanja njenih članic v krizi. Sistem temelji na dveh oblikah mehanizmov, ki imata izoblikovane točno določene postopke tako sprožitve kot tudi dejavnosti ter ukrepe pri delovanju posameznega mehanizma. Oba mehanizma sta prilagojena velikosti krize. Prvi (EES) je namenjen zmanjševanju posledic nastanka hujših kriz, drugi (CERM) pa se uporablja v primeru, ko so krize manjše; kljub temu se pričakuje, da bodo vplivale na nemoteno delovanje gospodarstva. Pri tem se od članic zahteva izpolnjevanje določenih pogojev, kot so hranjenje obveznih rezerv v višini povprečnega 90-dnevnega uvoza članice v preteklem letu ter posredovanje informacij, ki so pomembne za naftni trg. Hkrati se IEA zaveda pomembnosti sodelovanja s podjetji, ki so tako ali drugače povezana z nafto in njenimi derivati. To ji omogoča pridobivanje neposrednih podatkov ter strokovno in logistično pomoč ob krizah.

Drugi, predhodno opisanemu podoben sistem, je sistem za delovanje v krizi, ki ga je izoblikovala Evropska unija. Ta sistem ima svoje posebnosti, saj deluje na področju enotnega notranjega energetskega trga, na katerem je omogočeno prosto gibanje energetskih virov. Za EU se predvideva, da se bosta njena odvisnost od uvoza ter poraba nafte in njenih derivatov še povečevali. Področje varnosti oskrbe EU trenutno pokrivajo tri direktive, ki so glede na razvoj notranjega trga dokaj zastarele. Obveznost, ki jo ima vsaka članica EU, je hranjenje obveznih rezerv nafte in njenih derivatov v višini povprečne 90-dnevne porabe preteklega leta in mesečno posredovanje pomembnejših informacij v zvezi z delovanjem nacionalnih naftnih trgov. Problem omenjenih direktiv je v tem, da ne določajo enotnih ukrepov za delovanje članic EU za hujše krize. Neenotnost bi ob nastanku take krize lahko ogrozila delovanje notranjega trga z energijo.

Poleg tega članice nimajo poenotenih sistemov hranjenja obveznih rezerv, to pa pomeni, da predvsem v državah, kjer za obvezne rezerve skrbijo naftna podjetja, v krizi lahko pride do določenih problemov pri sproščanju omenjenih rezerv. Zaradi teh razlogov je Evropska komisija predlagala sprejetje nove direktive za varnost oskrbe z nafto in njenimi derivati, ki predvideva določene rešitve teh problemov. Kdaj bo predlagana direktiva sprejeta, je težko

oceniti, saj je za veliko članic nesprejemljiva. Nekatere članice EU se z direktivo ne strinjajo zaradi tehničnih razlogov, druge pa zaradi povsem načelnih razlogov, saj ne želijo dodatne centralizacije odločitev, ki jih predvideva predlagana direktiva.

Slovenija je s sprejetjem ustrezne zakonodaje in pristopnih pogajanj v EU izoblikovala sistem, ki trenutno zagotavlja obvezne rezerve nafte in njenih derivatov v višini 60-dnevne porabe v letu 2002, do leta 2005 pa mora oblikovati rezerve v višini 90-dnevne porabe predhodnega leta. Osrednja institucija sistema obveznih rezerv je Zavod za blagovne rezerve nafte in njenih derivatov. Njegova naloga je oblikovanje blagovnih rezerv v skladu z zakonodajo EU ter hkrati z Ministrstvom za gospodarstvo zagotavljanje stalne pripravljenosti na morebitno naftno krizo.

Postopke za delovanje v krizi sta Vlada RS in Ministrstvo za gospodarstvo določila v dokumentu z nazivom »Operativni načrt sprostitve obveznih rezerv naftnih derivatov na trg«. Neodvisno od omenjenega načrta sem izdelal model delovanja v krizi, ki bi lahko prišel v poštev za Slovenijo. Ta predvideva dve vrsti neodvisnih ukrepov, to je sproščanje blagovnih rezerv ter tristopenjsko omejevanje porabe naftnih derivatov. Pri postopkih sproščanja rezerv sem nekaj več pozornosti namenil sproščanju količin, namenjenih porabi fizičnih in pravnih oseb za transport.

Posebej sem se posvetil tudi v tujini shranjenim rezervam ter njihovemu pomenu za primer krize. Fizična alokacija le-teh bi bila primerna in smiselna le v hujši krizi, ko bi domače rezerve hitro kopnele. Za blagovne rezerve, hranjene v Trstu, je transport smiselno v vsakem primeru. Za rezerve, ki se hranijo v severnonemških pristaniščih, pa bi bila bolj primerna zamenjava z istovrstnim blagom nekje bližje Sloveniji. Pri tem ostaja odprt problem, ki ga zaradi obsežnosti obravnavane teme nisem obdelal. Gre za to, da je skladiščenje v tujini povezano tudi s plačilom davka na dodano vrednost za v tujini kupljene naftne derivate. Pri tem ima ZORD kot kupec derivatov status državne agencije, zato ni upravičen do vračila omenjenega davka, saj davčni sistemi znotraj članic EU niso poenoteni. To v nekaterih primerih lahko pomeni tudi 20 odstotkov dražje poslovanje ZORD-a.

Razmere glede varnosti oskrbe ter sistema delovanja v krizi v Sloveniji se bodo korenito spremenile, saj bo nanje vplivalo kar nekaj dejavnikov. Posledice bo mogoče čutiti predvsem na obstoječih oskrbovalnih poteh, količinah doma hranjenih blagovnih rezerv ter spremenjenih tržnih deležih trgovskih podjetij na slovenskem trgu. Vstop naše države v EU bo pomenil vstop v enotni evropski sistem delovanja v krizi, ki bo kljub obveznostim, ki jih bo Slovenija morala izpolniti za nemoteno vključitev v ta sistem, povečal varnost oskrbe z naftnimi derivati in s tem zmanjšal možnost negativnih vplivov naftnih kriz na nemoteno delovanje slovenskega gospodarstva.

7. LITERATURA

1. Đorđević A: Motori. Beograd: Kosmos, 1958. 261 str.
2. Gašperšič Andrejka: Organiziranost državnih blagovnih rezerv. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1994. 60 str.
3. Harenberg Bodo: Kronika človeštva. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997. 1147 str.
4. Klemenčič Alojz: Blagovne rezerve in preskrba prebivalstva v SR Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1987. 171 str.
5. Nešovič Branimir, Prunk Janko: 20. stoletje. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1993. 260 str.
6. Podkrižnik Anton: Oblikovanje rezerv nafte in njenih derivatov v Republiki Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 98 str.
7. Repe Božo: Naša doba. Ljubljana: Državna založba, 1996. 575 str.
8. Scott Richard: The History of the International Energy Agency. Paris: IEA, 1994. 393 str.
9. Ugrina Sašo: Naftna kriza 1997–1999. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 44 str.

8. VIRI

1. Annual Energy Outlook 2003 With Projections to 2025. [URL: <http://www.eia.doe.gov/oiaf/iaeo/html>], 9.8.2003.
2. Bencinski servisi. [URL: <http://www.petrol.si>], 28.9.2003.
3. Bencinski servisi. [URL: <http://www.omvistrabenz.si/frame/asp?firm=8>], 28.9.2003.
4. Direktiva Sveta EU 68/414/EEC.
5. Direktiva Sveta EU 72/425/EEC.
6. Direktiva Sveta EU 98/93/EEC.
7. Engebretzen Marit: How will Producer / Consumer Dialogue Promote Stability in Global Energy Markets?, 2003.
8. OPEC History. [URL: <http://www.opec.org>], 5.10.2003.
9. IEA Stocks and Emergency Response. [URL: <http://www.iea/about/files/factsheet1.pdf>], 14.9.2003.
10. International Energy Outlook 2003. [URL: <http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/index.html>], 15.9.2003.
11. Količine skladiščenih blagovnih rezerv v letu 2002. [URL: <http://www.zord.org>], 28.9.2003.
12. Nacionalni energetske program – predlog. Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, 2003.
13. Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council, Brussels, 2002.

14. Stocks and Emergency Response, 2002.
15. Število registriranih motornih vozil v letu 2002. [URL: <http://www.mnz.si/si/135.php>], 12.10.2003.
16. Zakon o blagovnih rezervah (Uradni list RS, št. 60/95).
17. Zakon o dopolnitvah zakona o blagovnih rezervah (Uradni list RS, št. 38/99).
18. Zakon o kontroli cen (Uradni list RS, št. 63/99).
19. The Emergency Response Potential of IEA Countries in 2000. Paris: IEA, 2002. 373 str.
20. The European Union's Oil Supply, 2002.
21. The History of the International Energy Agency. Paris: IEA, 1994. 395 str.

9. SLOVAR TUJIH IZRAZOV IN KRATIC

CERM	– Coordinated Emergency Response Measures	– Ukrepi za omejevanje porabe in sproščanje domačih rezerv
EU	– European Union	– Evropska unija
ESS	– Emergency Sharing System	– Sistem porazdelitve zalog med članicami IEA
GB	– Governing Board of IEA	– Upravni odbor Mednarodne agencije za energijo
IEA	– International Energy Agency	– Mednarodna agencija za energijo
IEF	– International Energy Forum	– Mednarodni energetske forum
SEQ	– Standing Group on Emergency Questions	– Stalna skupina za reševanje kriznih situacij
IAB	– Industry advisory board	– Svetovalno telo industrije
INA	– Industrija nafte d.d.	
ISAG	– Industry Supply Advisory Board	– Podorgan Svetovalnega telesa industrije
NESO	– National Emergency Sharing Organization	– Nacionalne organizacije članic IEA
NMB 95	– Neosvinčeni 95-oktanski bencin	
NMB 98	– Neosvinčeni 98-oktanski bencin	
RS	– Republika Slovenija	
SEC	– IEA Secretariat	– Razširjen svetovalni in nadzorni organ Upravnega odbora IEA
SFRJ	– Socialistična federativna republika Jugoslavija	
ZORD	– Zavod za blagovne rezerve nafte in njenih derivatov	

PRILOGE

Priloga 2: Pregled registriranih motornih vozil po regijah v Sloveniji leta 2002

		Št. reg. vozil	STAROST VOZILA v letih			
REGIJA	UPRAVNA ENOTA	SKUPAJ	0-3	3-6	6-12	12 in več
Dolenjska	BREŽICE	13.590	1.632	2.788	5.543	3.627
Dolenjska	ČRNOMELJ	9.526	1.203	2.048	3.807	2.468
Dolenjska	KOČEVJE	8.718	1.420	2.038	3.571	1.689
Dolenjska	KRŠKO	15.131	2.113	3.574	6.264	3.180
Dolenjska	METLIKA	4.652	521	848	1.897	1.386
Dolenjska	NOVO MESTO	35.700	6.641	9.164	13.434	6.461
Dolenjska	RIBNICA	7.800	1.021	1.691	2.682	2.406
Dolenjska	TREBNJE	11.764	1.781	2.455	4.567	2.961
Dolenjska	SKUPAJ	106.881	16.332	24.606	41.765	24.178
Gorenjska	JESENICE	14.545	2.752	3.659	5.939	2.195
Gorenjska	KRANJ	42.850	7.284	10.868	17.790	6.908
Gorenjska	RADOVLJICA	19.052	3.270	4.911	7.585	3.286
Gorenjska	ŠKOFJA LOKA	22.153	3.288	5.215	9.424	4.226
Gorenjska	TRŽIČ	7.775	1.158	1.823	3.352	1.442
Gorenjska	SKUPAJ	106.375	17.752	26.476	44.090	18.057
Koroška	DRAVOGRAD	4.770	687	1.099	2.007	977
Koroška	RADLJE OB DRAVI	8.239	1.203	2.005	3.574	1.457
Koroška	RAVNE NA KOROŠKEM	12.127	1.902	3.178	5.206	1.841
Koroška	SLOVENJ GRADEC	11.103	1.932	2.997	4.436	1.738
Koroška	SKUPAJ	36.239	5.724	9.279	15.223	6.013
Osrednja	DOMŽALE	29.531	5.571	7.631	11.863	4.466
Osrednja	GROSUPLJE	19.179	3.472	4.858	7.330	3.519
Osrednja	KAMNIK	16.554	2.559	4.049	7.223	2.723
Osrednja	LITIJA	10.144	1.401	2.124	4.407	2.212
Osrednja	LJUBLJANA BEŽIGRAD	189.695	41.516	50.235	72.532	25.412
Osrednja	LOGATEC	6.539	1.063	1.489	2.562	1.425
Osrednja	VRHNIKA	12.412	2.072	2.966	4.983	2.391
Osrednja	SKUPAJ	284.054	57.654	73.352	110.900	42.148
Prekmurje	GORNJA RADGONA	11.726	1.602	2.338	4.848	2.938
Prekmurje	LENDAVA	14.261	1.472	2.204	5.206	5.379
Prekmurje	MURSKA SOBOTA	34.872	4.477	6.082	12.355	11.958
Prekmurje	ORMOŽ	9.859	1.077	1.650	3.786	3.346
Prekmurje	SKUPAJ	70.718	8.628	12.274	26.195	23.621

		Št. reg. vozil	STAROST VOZILA v letih			
REGIJA	UPRAVNA ENOTA	SKUPAJ	0-3	3-6	6-12	12 in več
Primorska	AJDOVŠČINA	16.279	2.291	3.484	5.995	4.509
Primorska	CERKNICA	9.701	1.226	2.076	3.562	2.837
Primorska	IDRIJA	8.974	1.513	2.008	3.716	1.737
Primorska	ILIRSKA BISTRICA	9.431	1.452	1.838	3.607	2.534
Primorska	IZOLA	8.431	1.712	2.113	3.377	1.229
Primorska	KOPER	31.025	6.577	8.466	11.553	4.429
Primorska	NOVA GORICA	42.003	7.125	9.719	15.629	9.530
Primorska	PIRAN	10.096	2.119	2.616	3.860	1.501
Primorska	POSTOJNA	12.126	2.017	2.460	4.729	2.920
Primorska	SEŽANA	17.190	3.133	3.829	5.960	4.268
Primorska	TOLMIN	10.971	1.819	2.422	4.458	2.272
Primorska	SKUPAJ	176.227	30.984	41.031	66.446	37.766
Štajerska	CELJE	33.485	6.141	8.932	13.581	4.831
Štajerska	HRASTNIK	4.487	634	1.040	1.928	885
Štajerska	LAŠKO	9.992	1.419	2.352	4.117	2.104
Štajerska	LENART	10.213	1.306	1.890	4.191	2.826
Štajerska	LJUTOMER	10.973	1.341	1.900	4.085	3.647
Štajerska	MARIBOR	78.195	15.829	20.663	29.917	11.786
Štajerska	MOZIRJE	8.549	1.164	2.018	3.587	1.780
Štajerska	PESNICA	9.756	1.345	2.024	4.151	2.236
Štajerska	PTUJ	36.663	5.207	7.737	15.231	8.488
Štajerska	RUŠE	7.601	1.184	1.773	3.200	1.444
Štajerska	SEVNICA	9.864	1.171	2.072	4.148	2.473
Štajerska	SLOVENSKA BISTRICA	17.918	3.022	4.215	7.225	3.456
Štajerska	SLOVENSKE KONJICE	11.565	1.856	2.745	4.754	2.210
Štajerska	ŠENTJUR PRI CELJU	10.268	1.283	2.285	4.547	2.153
Štajerska	ŠMARJE PRI JELŠAH	16.516	2.222	3.431	7.190	3.673
Štajerska	TRBOVLJE	7.920	1.388	2.006	3.191	1.335
Štajerska	VELENJE	19.949	3.420	5.605	8.524	2.400
Štajerska	ZAGORJE OB SAVI	8.313	1.299	1.966	3.503	1.545
Štajerska	ŽALEC	21.890	3.291	5.268	9.372	3.959
Štajerska	SKUPAJ	334.117	54.522	79.922	136.442	63.231
SKUPAJ	SKUPAJ	1.114.611	191.596	266.940	441.061	215.014

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve RS

**PRILOGA 3: PRIKAZ OBSTOJEČIH SKLADIŠČ BLAGOVNIH REZERV NAFTNIH DERIVATOV RS
TER TRENUTNIH OSKRBOVALNIH POTI V LETU 2003**

